

સુધરેલી રીત મુજબ

વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટિએ

તૈયાર કરેલી-

બીજી ચોપડીના અર્થ.

જોની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; પાઠના
અવાજ; પાઠનો સાર; ભાગ્ય, પાઠના
હા તથા જોડાક્ષર; અંગ્રેજીની રૂઢિપદો.

અધ્યનાર—મેસર્સ. સી. ડી શાહ એન્ડ કો.

અધ્યનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત

આ પુસ્તક સને ૧૮૯૭ના ૨૫ મા એપ્રિલ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે

છાપનાર—ગોવિંદજી ડાહ્યાભાઈ નાયક.

છાપવાનું ઠેકાણું—શ્રી અનાવિલ બહુ પ્રી પ્રેસ, બરાનપુરી

ભાગળ, બાજવાળી પોળ—સુરત.

Ref. no. 206

સને ૧૯૨૫] કિંમત રૂ. ૦-૪-૦ [સપ્ત ૧૯૮૧.

૧૨૨૫૫

નવમી સદી દેવનારાય

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અ. વા. દ.
ગુજરાતી ઓપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૫૬૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૧૫૬ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ બાળ્ય મોખાના ૨૬^૦

વિષય મેડ્યુર: ૧૪૩૬-૨૧

સા. ડી. શાહ એન્ડ કો કૃત.

ખીજ ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

મેજ=ટેબલ

સુચાર=લાકડાનું કામ

કરનાર

કડીઓ=છો ઈંટનું કામ

કરનાર

મધમધે=પુરામોથી બહુક

બહુક થઈ રહે

પવન=વાનું વાવું

વાસ=મુગધ, પીમળ

તળાવ=જેની ચારે બાજુ

જમીન અને વચમાં

પાણી હોય તે

પહાડ=મોટા ડુંગર

પાધર=ખુદી જગા

ધર્મશાળા=મુસાફરોને

ઉતરવાની વગર ભાડાની

જગા

વટેમાર્ગ=મુસાફર

ઓસરી=ઓટલી

અજવાળુ=સુરજ, દીવા

વગેરેનો પ્રકાશ

ધોર=ખીક લાગે તેવું

ઝગઝગે=પ્રકાશે

ઉગમસ=ઝાપુ અજવાળું

સરખા=ખનાવ્યા

કળાતું=સમગતું

પાડ=ઉપકાર

યાદ=ફામ, સરત

ઉપકાર=પાડ, આભાર

ભકિત=મનન

સાર—દરરોજ ઇશ્વરની ભકિત કરવી

પાઠ ૨.

વર્ણન=હકીકત

ગવૈયા=ગાયન કરનાર

મધુર=મીઠું

પખેર=પક્ષી

ભમર=ભમરો

મુલાં-મુસલમાનનો

નીમાળ, હોરાઓના

ધર્મ ગુરુ

વૃક્ષ=ઉગેલા અનાજનો

છોડ

અધકાર=અધાર

મુજ=મારા

પખી=પાખવાળું પ્રાણી,

પક્ષી

વન=જંગલ

વહાણુ વાયુ=સવાર થઈ

વીતી ગઈ=પૂરી થઈ

પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં

ઝગઝમાટ=ચળકાટ

ભાતભાતના=તરેહ

તરેહના

દોસે=જણાવ, દેખાવ

પાન=પાલક; પાતરા

કુકડા=મરવા

મેના=એક જાતનું સુદર

રાગતું પક્ષી

કુટડા=રૂપાળા, ચોખીયા

તેજ=પ્રકાશ

રીકુ=ઝાપુ

મોઢું કાળુ થયું=દેખાતા	રડું=સાર, ધણું	ઢોર=ચોપગા જનવર,
બધ થયા, સંતાઇ	બાગ=જૂમ પાડીને	પશુ
ગયા	નિમાજ પઢવી તે,	ચારો=ખાવાનું
ખુણા=ગલી કુચી,	નિમાજ પઢવાને માટે	વેલી=વેલા
છુપી જગા	જૂમ પાડવી તે	ખીલે=ફૂટે
ખોળે=શોધે	ચંદ્રતણા=ચંદ્રમાનો	નહિ જૂલ=વગર ચૂકે
બકતજનો=ભગતો	ઉદય થયો=ઊઘ્યો	તાગ=તરતના ખીલેલા
ધ્યાનધરે=આખ મીચી	કમળ=કમળનું ફૂલ	ટોળે=ટોળાનું ધ
પરમેશ્વરને જીએ	પત્ર=પાખડી	વીરા=માઇ
ગાન=ગાયન	ખોલે=ઉઘાડે, ખીલે	મગન=ખુશી
દાતા=સખી, દાતાર	ઉમ ગી=હોસીલા	પ્રભુકેરં=પ્રભુનું
દીયે=આપે	ધાય=દોડે, જોડે	ધ્યાન=ચિત્ત, મન

સવારની હકીકત

સમજીતી-હે! મારા વહાલા દીકરા તું જિહ, જગલમા પક્ષીઓ ખોલે છે રાત પુરી થઇ ને સવાર પડી. પૂર્વ દિશામા સુરજ ઊગવાની તૈયારી થવાથી અજવાળું થયું, તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે અને ઝાડના પાદ્મ કાલે છે, માટે હે! મારા વહાલા દીકરા તું જિહ જગલમા પક્ષીઓ ખોલે છે [૧] મરવા કુકરે કૂક કરે છે, અને કાગડા કા કા કરે છે. શોભિતા મેના, પોપટ અને મોર મીઠા ખોલ ખોલે છે. [ટીક ૨] સુરજના ઊગવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળું ઝાખું પડ્યું અને તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બધ થયો, મતજબ કે તારા દેખાતા નથી. તેથી ચોર લોકો ઝખવાઇ ગયા અને સંતાઈ જવા માટે ગલીકુચી શોધે છે [ટીક ૩] ભગત ધધરનું ધ્યાન ધરે છે, અને ગવૈયાઓ ગાયન ગાય છે. ઉદાર માણસો ધણુ દાન આપે છે, અને મુસ્લાજી નિમાજ પઢવાને

સાટે જૂમ પાડે છે. [ટૅક ૪] સુરજ ઊગ્યો તેથી રાતનું અંધાર જતું રહ્યું, ભગરો ગુ ગુ અવાજ કરી રહ્યો છે, અને કમળના ફૂલની પાખડીઓ ખીલે છે [ટૅક ૫] જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચડતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધધે વળગવાને હોસીલા થાય છે. પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે [ટૅક ૬] ઝાડ, વેલા, ફળ અને ફૂલ, બૂલ વગર એટલે નિયમસર ખીયે છે, ઘણા પક્ષીઓ એકઠા થઈને તાણુ અનાજ ખાવાને માટે જાય છે [ટૅક ૭] મા એમ કહે છે કે, હે ભાઈ! તું ખુશી થઈને પરમેશ્વરનું નામ દઈને ઊંડ અને મન દઈને પાંડ વાચ [ટૅક ૮]

પાઠ ૩.

વરસ=આર મહીના	હોળી=ફાગણ સદ પુનેમ	પખા=વીજણા
ઋતુ=મોસમ, રત	સદ=અજવાળીઉં, મહી	ચોમાસુ=વરસાદની ઋતુ
મહીનો=ત્રીસ દિવસ	નાનું પહેલું પખવાડીઉં	બળેવ=રાખડી આધવાનો
કરતક=હિંદુ વરસનો	વદ=અધારીઉં; મહીનાનું	દિવસ, આવણુ સદ ૧૫
પહેલો મહીનો	ખીજી પખવાડીઉં	દરીરા=રાખડી છોડવાનો
તહેવાર=આન દનો દિવસ	પખવાડીઉં=૫ દર દિવસ	દિવસ, આસો સદ ૧૦
શિઆળો=ટાઢની મોસમ	તિથિ=દિવસ	ત્રિવાળી=હિંદુ વરસના
ઉડાડે છે=અગાવે છે	અમાસ=હિંદુ મહીનાનો	છેલ્લા મહીનાનો છેલ્લો
ઉતરાણુ=સકાત, સુરજનું	છેલ્લો દિવસ, જે દિવસે	દિવસ, આસો વદ
ઉતર તરફ જવું તે	ચદ્ર ખીલકુલ ઊમતો	અમાસ
રત=ઋતુ; મોસમ	નથી તે દિવસ	પર્વ=તહેવાર, આન દનો,
	વચ્ચે=લુગડા	દિવસ

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કઈ કઈ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા? વરસના મહીના કેટલા? મહીનાના

દિવસ કેટલા, પખવાડીઆ કેટલા અને તે કયા કયા ? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા ? મહીનામા પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે ? મહીનામા બીજી તિથિઓ કય કય આવે અને કેટલીવાર આવે ? શિઆળો, ઉનાળો, અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દરેક ઋતુમાં કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કય તિથિએ આવે છે ?

પાઠ ૪	વનાર	રેશમી=રેશમનુ બનાવેલુ
મેળા=ધણા માણસો અને	હાટ=દુકાન	સણુ=એક જાતનો છોડ
ગાડી ઘોડા વગેરેની ઠઠ	કોપરાપાક=કોપરાનો બનાવેલો પાક	એની છોલના દોરડા તથા કપડા બને છે
ઝોડળઆઠમ=ત્રાવણુ વડ	મિઠાઇ=મરશી, પેડા વગેરે	સરૈયા=અત્તર, ગુલાબ-જળ, ધુપેલ વગેરે
આઠમ, જન્માષ્ટમી	ખડકેલી=ગોઠવેલી	સુગંધી વેચનાર
કડકડતા=અસહીવાળા	ખરાદી=સિંધાડા ઉપર ઘાટ ઉતારનાર	બહેનબહેક=મધમધ લીલો મેવો=તાજા પાકાં ફળ
બાઈમિધ=દોસ્તદાર	સામાન=ચીજો, વસ્તુઓ	બ્રહ્મ=દરાખ
ઠઠ=ગીરદી, બીડ	પલગ=છત્રીવાળો કોચ	ચોગાન=ખુલ્લુ મેદાન
વખુટા=ખુદા	પારણુ=હીડાળા જેવું	મદારી=ખેલ કરનાર
દુકાન=માલ વેચવાનું ઠેકાણું	ઘોડીઉં	ખેલ=રમત
કસારા=તાજા પિત્તળના	કોચ=એ બાજુએ તકી-આવાળો પલગ	સિપાઈ=ચોકીદાર
વાસણુ બનાવનાર	કાપડીઆ=કાપડ વેચનાર	સવારો=ઘોડે ખેસી કરનાર સિપાઈ
અથવા વેચનાર	સુતરાઉ=સુતરનું બનાવેલું	
તાણુ=લાલ રંગની ધાતુ પિત્તળ=તાણુ અને જસ-તની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ	ગિનનુ=ઘેટાના વાળનું	
સુખડીઆ=મિઠાઇ બનાવનાર		કુદડી=ચક્ર

સવાલ-ગોક્ષ આડેમના મેળામા શુ શુ જોયુ ?

પાઠ ૫	ધાટ=ધલાજ, ઉપાય	જીવ લઈને નાહો=ખૂબ
નકારી=ખરામ	રાસ=દોરડું	દોડ્યો
સોખત=સંગત	ઢગલે ઢગલા=ઢણુજ	ફરીને=પાછળ
પટેલ=ગામનો ઉપરી	દોસ્ત=માધ્યમ, મિત્ર	ઢોલો= થપ્પડો
વાડી=ફૂલ, ફળના ઝાડ	ફક્કડ=સારો	ફળ=ફાપદો, લાભ
છોડવાળી જગા	પગવાડેથી=પાછળથી	કવિતાના અથ.
મગ્રા=ચમત	રખેવાળ=સાચવનાર	અસર=લાગણી
શેખી=પતરાજી	સજ્જડ=જોરથી	સગ=સોખત, સગત
પારકા=પરાયા, બીજાના	ઝપાટો=સપાટો	રગ=અસર, પાસ
માને=કબુલ કરે	થડ=ઝાડનો વચસો ઝાળ	પ્રેમ=પ્યાર, હેત
આખરે=અંતે, છેલ્લે	ભાગ	કામ=કેકાણું
ઝાપો=કાટાનો દરવાજો	અથડાયુ=અફળાયુ	ઠરશે=ઉભો રહેશે
આધે=દૂર	ચકરી=તમ્મર, ફેર	ખુરો=નકારો, ખરાબ
ખાસા=સારો, મગ્નના	છુદાઇ=ચગદાઇ	મે'તા=મહેતાજી
નિશાન=એધાણું	લોહીલોહાણું=લોહીથી	ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
તાકીને=ધારીને	ખરડાએલુ	વિધા=ઇલાકમ, બણતર;
લૂમ=ઝુમખો	વાડીવાળો=વાડીનો ધણી	હુનર
વૂઢી પડે=નીચે પડે	લપડાકો=તમાચા	

સોખત તેવી અસર.

સમજુતી-જેને જોવી સોખત તેને તેવીજ અસર થાય, જેને જોવી સોખત તેવોજ પ્યાર તેનામા આવે. (૧) જેને જોવી સોખત તેનાં જોવાજ તે કામ કરશે જેને જોવી સોખત તેવીજ જગાએ તે બંધને ઉભો રહેશે (૨) સારી સોખતથી સારો થશે, નકારી સોખતથી

નહારો થશે, સારા મહેતાજીની સોમતથી વિદ્યા બણે અને નસીબવાન ચાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય. (૩)

સાર-નહારી સોમતથી તેની નહારી અસર આપણાપર થાય છે, માટે નહારા માણસની સોમત કરવી નહિ પણ સારા માણસની કરવી

પાઠ ૬	ખરાબ ટેવ	ઉતરી ગયો=સાધામાથી
રખડેલ=રખડતો	પોળ=મોટી ખડકી	ખસી ગયો
ખાતા પીતા હતા=પૈસે	અટક્યાળા=અડપલા,	બેકપ્રે તાણતો હતો=
ટકે સુખી હતા	કાઠને ખોદુ લાગે	મોટે સાદે રાગ કાઢી
વયે=ઉંમરે	એવું કર્યા કરવું તે	રડતો હતો
પાર રહ્યોજ નહિ=ધણો-	લડાઈ=વઢવાડ	હાડવૈદ=બાગેલુ હાડકું
જ થયો	વડી જશે=અગડી જશે	ખેસાડનાર વૈદ
વધાઈ=વધામણી, ખુશ	સીકુ ચાલવું=તોફાન	લેપ=ખરડ
અખર	મસ્તી ન કરતી	ઓસડ વેસડ=દયા ને
ઓવારણા=દુખડા	બહાને=નામે	તેના ઉપાય
ફાઈ પગલું=ફાઈના	ઘોડું=મગર	વલે=દશા, લુડા હાલ
તરફથી જે પગલું	રખળતો=રખડતો	ખો=આદત, ખરાબ ટેવ
બાધવામા આવે છે તે	ટોળું=જથ્થો	શિખામણ=ફાયદાની
બેટ=છનામ	મસ્તી=તોફાન	વાત, ખોષ
લાડીલો=લાડમા ઉઠરેલો,	લાતોંલાતી=લાતખાણ	સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી
લાડકવાળો	લાત=પાછલો પગ	દીધી
કુટેવ=નહારી આદત,	મારવો તે	

સાર—નિશાળનું નામ ઈઈ રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને નહારાની સોમત કરવી નહિ.

પાઠ ૭	જતન=રક્ષણ, સભાળ	ખેલવું=રમવું
જકડી=પોતાની મરજી	રખારી=કોર ચગવનાર	ઠરેલ=ડાહી
પ્રમાણે ચાલનાર, જીદી	ઊંચી ગમ્મ=ઊંડી ગમ્મ;	નાદાન=સપજાણુ વગરનું
વાહરડા=ગાયના બચ્ચા	દૂધ દેતી બધ થઇ	સભાળ=અરખસ
લવારા=બકરીના બચ્ચા	મળવતો=સાચવતો	સપડાઈ પડશે=હેરાન
પાડા=ભેસના બચ્ચા	વિઆય=જણે	થશે, ફસાશે
ગાડરા=ઘેટાના બચ્ચા	ધણી=માલીક	જક=જીદ, હડ
ચારે=ખાસ	સાચવણી=સભાળ	લામ=દાવ, તક
નીરતો=નાખતો	તકરાર=વડવાડ, રકઝક	સટકો ગયું=છાનુ માનુ
ખાધે=ખભે	શિકારી=શિકાર કરનાર	નાસી ગયું
ખેતર=અનાજ પાકે તે	અગ્નિયુ=ઓળખાણુ	ઠેકવા=કુદકા મારવા
જગો	વગરનું	પાદર=ગામના ઝાપા
ઝોક=અકરા, ઘેટા રાખ-	મોજ=મજ, આનંદ	બકારની જગા
વાનો વાડો	અભાગ્નીઉ=કમનસીબ	વગડો=જગલ
છાયે=શીળે, છાયડે	પાઠ ૮	કોતર=ગુફા બખોલ
વાસળી=વાસનું કાણુ	ગોધતો=પુરી રાખતો	તરાપ=કુદકો ફાળ
પાડી બનાવેલું વાળુ	ચેન=સુખ, મગ	ખોડ=ગુફા, બખોલ
પાવો=પીસવો, સિસોટી	બધીખાનું=કેદખાનું	કમેતે=વગરમેતે
દૂધ=ગરમી, આશરો	ચાદની=ચંદ્રનું અજવાળું	

સાર—માખાપ, મહેતાજી વગેરે કોઈ સારી શિખામણુ આપે તે સુજબ ચાલવું ને હડ કરવી નહિ.

પાઠ ૯	સહેજ સહેજમા=જરા	છેડો=પાર, અત
રિસાળ=રિસાઈ નય	જરામા	ભાગ્યે=કદાચ
એવો	રીસ=ગુરસો, મિનજ	આડોશી પાડોશી=આસ

પાસના ધરના રહેનાર	પાડવી તે	વેદના=દુ ખ
ભાઈભાડુ=સગાવહાલા	ટેવ=આદત	મુદ્દલ=બીડકુલ, જરાપણુ
જમણુ=જમવાનુ	નકામો=અમથો	પસ્તાયો=દીલગીર થયો
ચીસ=ખીકથી ખમ	ટોગ=ફેલ	નડે=હેરાન કરે

સાર—જરા જરા વારમાં રિસાઈ જવું નહિ.

પાઠ ૧૦	કરવા માડી	પાતન=મહેનત
જાળ=કરોળીઆનુ પડ,	માટ=મટે	અગદાઈ=કુંદાઈ, દબાઈ
જાણુ, ફાદો	ફાવ્યો=પાર પાડ્યો	તળે=નીચે
ફરી ફરીને=વારે વારે	ધાટ=ઉપાય	મોત=મરણુ
વિષે=માખત	ભીડયો=હોસથી મડ્યો	તજી=છોડી
વણુ=વગર	રહો	અનત=ધણેજ
તૂટેલે=તૂટી ગએલે	ધીરજ=સખુરી	લાભ=ફાયદો
તાતજી=તારે	નીરધાર=નકકી	પામે=મળે
મહેનત શરૂ કરી=મહેનત	ખત=ચેટક, કાળજી	

ફરી ફરીને સાર કામ કરવા ખાખત.

સમજીતી—કરોળીઓ જાળ બનાવતા બોલપર પડી જાય છે, ત્યાં ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા આખા તાર ઉપર ચઢવાને માટે ફરીથી જાય છે (૧) કરોળીઆએ તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માડી, પણ તરત તે નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાને કોઈ ઉપાયમા ફાવ્યો નહિ (૨) એવી રીતે પડતો અને ચઢતો ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મડ્યો રહ્યો, તોપણ તેમા ફાવ્યો નહિ, ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો (૩) હિંમત રાખીને ઉમંગથી છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મડ્યો, તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળામા જઈ પહોંચ્યો. (૪) બે કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત

તો પગ તળે છુદાઈને વગર મોતે મરી જાત. (૫) એ પ્રમાણે કરેણી-
આની પેઠે જો માણસો મનમા કાળજી રાખીને આજસ કાઢી નાખીને
મહેનત કરે તો ઘણોજ ફાયદો મળે

સાર-સારું કામ કરી કરીને ઉમંગથી કરવું.

પાઠ ૧૧	વડો=મોટો	નજર ફેંકી=જોષ
અકબિલ્લુ=એક જાતની	સરદાર=ઉપરી	પૂર જોસથી=ધણી
રમત	ધૂમી રહ્યા=આમથી તેમ	જોરથી
કચ્છ=કાછડો, કચ્છો	ફરી રહ્યા	ભૂલથાપ=ભુલાવો
ગટ=કિલ્લો	દાવમા=લાગમા	શાખાશ=ધન્ય
સાથી=સોમતી	પેંતરા=ડગલા, પગલા	દાવ=રમત
બિલ્લુ=સાથી		

સર—શરીરની સાથે મન ફેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨	વચન=મોલ	કુટુંબ=વંશ, ઓલાદ
દઢ મનવાળો=પાકા વિ-	ખાતરી=મરોસો	છછેડે=હરકત કરે
ચારવાળો	સુનુ=વસ્તી વગરનું	પીડ=વાસો
ગેડીદડા=દડો અને તેને	મો ફેરની=મો ચઢાવી	ઘાટ=આકાર
ફેંકવાની લાકડી	પીડા=પચાત દુખ	સોહામણી=શોભિતી
ડગલુ=પગલુ	મન ડગવા દીધું નહિ=	ભપકાદાર=રોપવાળા
રગ જામ્યો=મજા આવી	મરજી મુજબ કયું નહિ	કેરીને=કાણા પાડીને
પછી તો ધૂળ=પછી	પાઠ ૧૩	દુભાવો=નારાજ કરો
કંઈ મજા પડવાની	મધમાખી=મધ બનાવ-	નુકસાન=મગ્યાડ
નથી	નારી માખી	સ્વાદે=લહેજતથી
		નવાઈ=અચરજ

**સાર—કોઈનું ભલું કરીએ તો આપણું ભલું થાય. અને
કોઈનું બુરું કરીએ તો આપણું બુરું થાય.**

પાઠ ૧૪	અ ગેડી=પોક પાડવાની	પસ્તાયો=દીલગીર થયો
મોસાળ=માના આપતુ	લઠ્ઠી	વાક=ચુનો, તકસીર
ધર, મામાતુ ધર	ઉલટભેર=હોસથી	સાગુ =આખુ
આખ ટાઢી થઈ=સતોષ થયો	ઠેસ=કોકર	હરખ=આનંદ
	હોસભેર=ઉમગથી	ઉતાવળ=ઝડપ

સાર—(૧) કોઈપણ કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ (૨) જેવું આપણું તેવું સામાનું સમજવું

પાઠ ૧૫	ખેચતાણુ=ખેચાખેચી	સુખચેન=મજા
દીગલી=નાની પુતળી	કાયર=હેરાન	શોક=દીલગીર
તખતો=આરસો	પજવે=દુ ખ દે	લાગ=આખર
ઝૂટવી લીધો=એકદમ	કુટી બદામ=ખોટીબદામ,	ધટે=ઓછી થાય
ઝડપ મારી લઈ લીધો	નજવી કિંમત	નિ દે=ખોટું ખોટું ખોલે
સરી પડયો=લપશી ગયો	સહીઅરો=ખેનપણીઓ	બળવ તા=જોરાવર
બરડ=ઝટ ભાગી જાય	કટા=એક બીજની સાથે	સદા=હ મેશા
એવો	ખોલવુ કે રમવું નહિ તે	લેશ=જરાપણુ
પછાડીએ=અફાળીએ	આપણુ=આપણે	કલેશ=ક કાસ
		કાચ=કાઠ

હળીમળીને રહેવા વિષે.

સમજીતી—આપણે અને જણુ ભાઈ અને ખેન મળી સપીને હળીમળીને રમીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે, પણુ જો લડીએ કે કજીઆ કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આખર ઓછી થાય, અને લોકો નકારે ખોલે (૧) હે જોરાવર આપ પરમેશ્વર તુ અમને હમેશા સપ આપ, (હળીમળીને રહેવાની બુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને કોઈ દિવસ જરાપણુ ક કાસ થાય નહિ, ને અમારા દહાડા સુખમા જાય (૨) છોપરા હળીમળીને રહેતા હોય અને કોઈ દિવસ કોઈ લડે કે રડે

નહિ, તેઓ દળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય, તો મા ધણી ખુશી થાય (૩) સાર-લાઠ બેન સાથે સંપસંપી ચાલવું.

ખાંડ ૧૬

રામચ દ્રજી=અથોધ્યામા
એ નામના રાજા થઈ
ગયા તે. હિંદુ લોકો
તેમને પરમેશ્વરનો અવ
તાર માને છે

મચ્છા=મરજી

ગભરાટ=ગભરામણુ

છેવટે=આખરે

ફેરવવા=મદલવા

ફાફા=ખોટી મહેનત

ગણુકાર્યુ=માન્યુ

ડસકા=રડતા રડતા

આચકા ખાવા તે

રોણુ=રડવાનું તોફાન

ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા

રડપર=રડવાપર

ગોદ=ખોળો

ધીરા=શાત

છાના=મુગા

પ્રધાન=વજીર

દર્પણુ=આરસી

દશરથ=રામચ દ્રજીના
બાપ

મહારાજ=મોટારાજ

શ્રી=સારા, શોભાયમાન

સાર—અક્કલ વાપરી ચુકિતથી કામ કરવું.

ખાંડ ૧૭

વગર વિચાર્યું=વિચાર
વગરનું

બેડુ=ધણીધણિઆણી

કચરો પુળે=કચરો

વગેરે

પરવરી=નવરી થઈ

કથા=કથાર સંબંધી

વાત

મળવું=પેદાશ થતી

ગુજરાન=ગુજારો

છોકરાછેલા=છોકરા

છોકરી

પેટે=પોતાને

ઓછુ આવતું=ખોટું

લાગતું

પાપ=ખોટા કામ

આધાર=આશરો,

બરોસો

સારૂ=મહુ, કદ્યાણુ

આગણુ=તારણુ આગ-

ળની જમીન

તરફડતું=તરફડીઆ

મારતું

દયા=રહેમ, મહેર

ઉછેરીને=મોટું કરીને

જન્મ થયો=અવતર્યો

લોહીઆણુ=મેહીવાણુ

ગુસ્સો=રીસ

ખેડુ=ગાગર ને ધડો

કકડા=ટુકડા

ભાગતૂટી=સમજાય

નહિ તેવી

ખોલી=ખોલ

મૂર્ખ=એવકુદ

પાપી=અડાળી, દુષ્ટ

અભાગણી=કમનસીમ

જીવ=પ્રાણુ

નન=જીવ

પુત્ર=છોકરો

વળે=કામ આવે

વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત

સમજીતી—જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે, જીઓ, એવા વગર વિચારના કામ કરવાથી ધણાના જીવ નષ્ટ છે મરી જાય. (૧) સાર—હિતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૧૮.

સ દેશો=ખખર

ખોડગતો=લગડાતો

દુ ખી=હેરાન

મદદ=આશરો

હુકાણુ=ગરમ

પરાણ=ખાતનું ધામ

હાપુ=ચાલતા વખતની

ખખરનો છાપેયો

કાગળ

છાપખાનાવાળા=છાપ-

ખાનાનો માલીક

ગોઠવણુ=મદોમસ્ત

ગાર્ડ=સભાળ રાખનાર

સરનામું=ઠેકાણુ

રેશન=આગમાડી ઉભી

રાખવાનું મુકરર

ઠેકાણુ

ખડખડાટ=અવાજ

સિસોટી=પીસવો

ડરતો=ખીતો

પપાળી=હાથ ફેરવી

ડર=ખીક

નજીક=પાસે, સેડે

કરાવ=કરાર, થએલી વાત

ઝપાટાખંધ=ઢોડાડતો

ખખરફર=હોસિયાર

આઠ કલાકમા ૧૫ મિ-

નિટ બાકી=જાણ વાગે

સાર—(૧) હુ ખ પ્રાણીપર દયા રાખવી. (૨) જનાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯

કોણી=હાથને વાળવાનો

વચ્ચે સાથે

દીમણુ=દીમું

માથુ મારી=હિંમત કરી

દીમણુ=દીમું

છાતીવાળો=હિંમતવાન

ધરાયો=તરપત થયો

હડસેલો=ચકકો

વેગળા=દૂર

ખઝાડી=વળગાડી

પેટમરી=જોડાએ તેડવા

સાર—(૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી (૨) ઇશ્વરે આપણને બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામા વાપરવું

પાઠ ૨૦	દીકરી	ફૂગજાદો=મચ્છા, છોકરા
ખલીફા=મહમદ પેગંબર	ચીતરામણ=ચિત્ર	લાડ=વહાવ
રના વારસ	તહેનાતમા=ખીજામતમા	અલ્લા=ખુદા, પરમેશ્વર
પાદશાહ=મુમલમાન	હજુરમા	ગુનો=વાક, તકસીર
રાજા	છોકરવાદી=નાદાની	માફ=ક્ષમા
દરબાર=રાજકચેરી	કારણુ=સબબ, મતલબ	દીલ=મન
દેખાવડો=રૂપાળો	નામદાર=પ્રખ્યાત,	દીલગીરી=નાખુશ
સુખો=સુખેદાર, સરદાર	નામીયો	ઝોહા=હકુમત
નીમણુક=ગોઠવણુ	ફરમાવશો=હુકમ કરશો	નીમ્યો=નીમણુક કરી
હુકમ=આજ્ઞા	સમજુતી=સમજણુ	કકણુ હૈયાનો=દયા
ખાસ=જુદો, ખાનગી	મોઝે ચઢેલો=વધારે	વગરનો
શાહમદો=પાદશાહનો	ઝોળખવાને લીધે ખીક	રદ કરે=ફેરવી નાખુ
દીકરો	વગર ખેલનાર	આરખ=અરખસ્તાનનો
શાહમદો=પાદશાહની	અરજ=વિનતી	રહેવાસી

સાર—માણસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે

પાઠ ૨૧	આસપાસ=આજુબાજુ	ખાનારે જનનવર
આધળો=જેને બે આખે	કાહલા=ફાડી ખાનારા	ખોખારો=અવાજ
દેખાય નહિ તે	જનનવર	આડે=અવળે
લગડો=લુલો	વાધ=ફાડી ખાનારે ચટા-	ફુવા=આશિષ, આશી-
ટેકાહળીઆ=ખાડા ટેકરા	પટાચાણુ જનનવર	વૈદ
આળા=પક્ષીના ધર	વરે=કુતરા જેવું ફાડી	ધોરી=મોટો; સરિયામ

સાર—એક ખીજાને મદદ કરવી.

પાઠ ૨૨
પડછાયો=ઓળો
ભાગોળ=દરવાજો, દર-
વાજ પાસેનો બગીચો
ભાગ=હિસ્સો
પાર=કિનારો, કડો
નદી=મીઠા પ્રાણીનો રેસો
પર્વત અથવા સરોવ-
રમાંથી નીકળી ઢળતી

જગામાં થઈ બીજી નદી
કે સમુદ્રને મળે છે તે
કુદકો=છલ મ
પૂલ=નદીપરથી જવા
આવવાને બાધેસો રસ્તો
થાક=વિસામો, આરામ
અદેખો=બીજાનું સાર
જોઈ બળે એવો

સોભી=શાલત્યુ
તરાપ=કુદકો, છલ મ
ખોળ=શોધ, તપાસ
પડાવી=ખુચવી, છીનવી
દાનત બગાડી=પડાવી
લેવાની ઈચ્છા કરી
ગુમાબુ=ખોયુ
તાકે=ધારે, વિચારે

સાર—સોભ કરવો નહિ

પાઠ ૨૩
ખરીદ કર્યું=વેચાતું લીધું
સ દેહ=વહેમ, શક
હડખવા=કુતરા, કોહલા
વગેરેને એક જાતનો

રોગ થાય છે તે
દરકાર=પરવા
ઠાવકુ=ડાલું
બચકુ=ડાડું
ખામી=કચુર

છુટ મૂકી દીધું=ઠોડી
દીધું
અભડાયો=અડકાયો
ભરોસો=વિશ્વાસ

સાર—આપણી આખે ખરું દેખાયા 'ગતા બીજા પર ભરોસો
રાખી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪
સખોટો=મજો
જનોમાનો=ગુપ્તગુપ્ત
બગાડયુ=ખરાબ કર્યું

વિના=વગર
સખ=શિક્ષા
ભૂલીશ=નીસમીશ
ચોરી=છાનીગીતે બીજા-

ની વસ્તુ લેવી તે
ચોરી=છાની રીતે બીજા-
ની વસ્તુ લેનાર

સાર—ચોરી કરતી નહિ

પાઠ ૨૫
કુહાડી=લાકડા કાઢવાનું

હથિયાર
ભાપડો=મરદ

શાણો=ડાલો
બહાદુર=જોરાવર

ધાવ=ધા	ણીમા આમ તેમ	વદે=ખોલે
ભાળે=જુએ	ડાલ્યા કરતા અને	માથુ હલાતી=ડોકું
નીર=પાણી જળ	તેની અદર સમાધ	ધુણાવી ના કહી
તાઈ=ત્યા	સૂણી=સામળી	સપત=દોલત
નિહાળ્યુ=જોયુ	સાદ=અવાજ	મહેર=મહેરખાતી, દયા
માઈ=અદર, મા	ભલા=દયાળુ	જગનાથ=જગતનો ધણી
ડર્યો=મીઠો	દેવી માતા=દેવી	પરમેશ્વર
જુલતા ને સમાતા=પા-		

કુહાડી.

સમજુતી-નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઈ જોરાવર ડાહ્યો મદદ બન્યો ને જે કંઈ ચીજ જુએ તે ધા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવ ઉપર ગયો (૧) ત્યા તળાવમા માછલાએ જરા પાણી હલાવ્યું તેથી છોકરાએ પાણીની અદર કંઈક જોયું તેથી છોકરો મનમા બીધો અને કુહાડી પાણીમા પડી ગઈ, તે વખતે તે બહુ ધાટો પાડીને રડ્યો (૨) હમેશા પાણીમા આમ તેમ ડાલ્યા કરતા અને સમાધ જતા એવા દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સામળીને પાણી ઉપર આવ્યા દેવી ખોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે, પણ છોકરો કહે છે કે હું ! માતા મારી કુહાડી એવી નથી (૩) બીજી વખત સોનાની કુહાડી કાઢી લાવીને બતાવી ત્યારે માથુ ધુણાવી ના કહીને છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી. મને તો મારી કુહાડી બહુ ગમે છે. માટે હું ! દયાળુ માણ, તમે પાણીમાથી મારી કુહાડી કાઢી આપો (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી, અને છોકરા સાથે ખોલ્યા, છોકરાને કહ્યું કે તને સુખ અને દોલત મળજે ને પરમેશ્વરની મહેરખાતી થાશે. સાર-પારકી વસ્તુ પર લોભવું નહિ.

પાઠ ૨૬	ખૂબસુરત=દેખાવડો	મુકામે=ધેર
બરપુર=બરેલો	હેત=ખ્યાર, વહાલ	હંચુ બરામ આબ્યુ=
પૈસે ટકે ખાલી=મરીમ,	દેશાવર=પરદેશ	રડતું આબ્યુ
પૈસા વગરનો	કપરા=અધરા, સખત	પ પાળતા=હાથ ફેરવતા
હાલત=દશા	લાચાર=નાચાર	અરદાસ=ચાકરી
ખૂટી ગયુ=ઓછુ થયુ	મૂલ=કિંમત	પરવડે=મોજે, પાલવે

સાર-દરેક માણસે પોતાના પ્રાણી પર ધણોજ ખ્યાર રાખવો અને જરા પણ દુખ દેતું નહિ.

પાઠ ૨૭	લજબ્યુ=શરમાબ્યુ	વટાવી=ઓળંગી
ઝરો=પાણીનો વહેળો	શરીર=ડીલ	વખોડતુ=ધિકારતુ
બરાવ=દેખાવ	લલકારવુ=મલકારથી	થોહી પડ્યુ હતુ=રાઝ
આખ=નજર	બોલવું	થયુ હતુ
નારાજ=નાખુશ	ચમકી=ચોમી	ફસાવી દીધુ=દુખમા
ખડખડવુ=મનમા બોલવું	પારધી=શિકારી	નાખ્યું
		કેડો=પુઠ

સાર-કોઈપણ ચીજને વગર વિચારે વખોડી કે વખાણવી નહિ.

પાઠ ૨૮	અચકા=ડાકા	જગાએ બેસી ઘાટ
શિયાળ=શિયાળવા	રગરજ=રગારો	ધડે છે તે જગા
ચહેર=જેમા છોખધ ને	જરદી=પીળો	મટ્ટી=મોટો ચુલો
હારખધ ધરો હોય	પાસ=અસર	ધગધગતા=વણાજ ઉના
અને સારા સારા	આગણે=આરણે	નકલ=મીઠતું જોધને
બખરો હોય તે	કોલ=પેઠી, લુહાર જે	કરવું તે, દોષી

સાર-કોઈની ખોટી નકલ કરવી નહિ

પાઠ ૨૯	ધી=તાવેલુ માખણ	ધર
વરો=જમણવાર, નાત	પિઅર=બૈરાના બાપતુ	મણુ=૪૦ ફેર

ટાકણે=ટાણે, અવસરે
મેળાપ=મુલાકાત
ચડભડી=ઘડી
રડયુ ખડયુ=જવલ્યેજ

લેખવે=ગણે
મેઘે ભાવે=ધણી કિંમ-
તથી
ખપ=જરૂર

રક=ગરીબ
ભારેખમ=ભારભોજ-
વાળા
માન=આખરું, ઇજ્જત

સાર-ભારેખમ થઈ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતા બહાર પડી
બધાના ઉપયોગમા આવવું સારું છે, એમ કરવાથી વગર માગે
માન મળે છે

પાઠ ૩૦.
કુંવર=રાજાનો છોકરો
આપકર્મી=આપની કર્મકાં
ખાનાર
આપકર્મી=પોતાની
કર્મકાં ખાનાર
રાજપાટ=રાજગાદી
તીર્થ=પવિત્ર જગો
ધન=દોલત
ભાભી=માઈની વહુ
વતન=જન્મભૂમિ
ઓર્ચીતી=એકદમ

તરાપ=છલગ
ઠેકાવી=ઠેકડો મરાવી
સેના=લશ્કર, ફોજ
ઉપરી=સરદાર
હિમત=હામ
ભૂણુ=મીઠું, અનાજ
ફતેહ=જીત
પ્રાર્થના=માગણી
તડગધુમ=ડકો વગાડતા
તેમથી નીકળતો
અવાજ

ડકો=ઘડાઈનું વાજન,
નોમત
નિશાન=ધ્વજ, વાવટા
દુશ્મન=શત્રુ
ફોજ=લશ્કર, સેના
તક=દાવ
સરદાર=ઉપરી
નાસભાગ=નાસાનાસ
કુવરી=રાજાની છોકરી
બહાદુરી=હોશિયારી
વરમાળ=વરને કન્યા જે
માળા પહેરાવે છે તે

સાર-જાતે પેદા કરી ખાવાની ઇચ્છા રાખવી.

પાઠ ૩૧.
દેડકો=ચોપચ પાણી
તથા જમીનપર રહે-
નારા પ્રાણી

ધાસચારો=ધાસ વગેરે
લહેર=સપાટો
તડકતો તડકતો=ચહેકાતી
ચાલ ચાલતો

ખાખેચીકે=પાણી ભરા-
એલો નાનો ખાડો
જલ=પ્રાણુ
ચઢકે=કોઈ વખાણુ કરે

તેમ ચઢે તેજી	ખેટા=દીકરા	મમન=જીદ, હડ
કુલાવી=મોટું કરી	ખોલ=શબ્દ	ગળા=શક્તિ
		ઉપરાન=વધારે

સાર—ગળા ઉપરાત કામ કરે તો મરે, નહિ તો માદો પડે.
માટે ગળા ઉપરાત કામ કરવું નહિ

પાઠ ૩૨	ખાદી=જાડું લુગડું, દોટી	વાનો ધધો કરનાર
બિખાગી=ભીખ માગનાર	વાત=વાગત	જેમ તેમ=ગમે તેમ
તળાવડી=નાનું તળાવ	મલમલ=ઝીણું સુતરાઉ	ખેદરકાર=ખેપરવા, ગરજ
લપસી=ખસી, સરી	કપડું	વગરનો
કૂજનો=કાપતો, ચર-	બફારો=પસીનો	કસ=કેસ
ચરનો	સાહુકાર=રૂપીઆ ધીર-	જાતે=પોતે

સાર—કપડા મેલા પહેરવા નહિ, કપડા તે ગમે તેમ પહેરવા નહિ કસ કે બોગીયા છુટા ન રાખવા ટોપી બરાબર ઢાલવી.

પાઠ ૩૩.	દોગીને=ઢાકીને	વહેળો=નાની નદી
બ્રાહ્મણ=હિંદુની ઉચી	સ્ત્રી=ઐરી	શેષો=શીશા, પાથર
જાણ	પગલા=પગના તળીઆ	ધેખી=યુગડા ધોવાનો
ગણેના=અનુભવ મેળ	નો આકાર	ધધો કરનાર
વેલા	અગુડીઆ=પગને અગુ	ધોખણુ=ધોખીની ખાયડી
મારો=નાયક	ઠે પહેરવાનું ધરેણું	ગજમારગ=મોટો રસ્તો
ધધો મેજમાર=વેપાર	જોડવા=પગને અચુદે	ટુંકડું=પાસે, નજીક
વણજ	તથા તેની જોડેની	છોક નજીક=ધણીજ પાસે
જડતો=સૂઝતો, માલમ	આગળીએ પહેરવાનું	ખંતીલા=કાળજીવાળા
પડતો	રૂપાનું ધરેણું, વેદ	મેળવ્યા=પેદા કીધા
દેશાવર=પરદેશ, બીજો દેશ	નિશાની=એકાદી	

સાર-ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી.

પાઠ ૩૪.	ધાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા	રગ=શોભા
મહિમા=મોટાઈ	ઉતરવાનો રસ્તો,	મેદાન=ખુલ્લી લાખી
જગપતિ=જગતનો ધણી	ઓવારા	પહોળી જગા, યોગાન
, પરમેશ્વર	રણિઆમણી=શોભિતી	તરતા=પાણી ઉપર રહેતા
જગ=દુનિયા	વાટ=રસ્તો	મહી=મા
રચી=બનાવી	શીતળ=ઠંડો	આખડી=આખ
રચના=બનાવટ, ગોડવણુ	સાર=સારી	આવણુ=ખાવાનું, ખોરાક
નવરગી=તરેહ તરેહના	સૂર્ય=સુરજ	સાથ=સાથે
રગના	વરસાદ=મેહ	કળા=હીકમત, યુક્તિ
તરુપાન=ઝાડના પાદડા	મૂંઝતા=નટકતા	કળી શકાય નહિ=સમજી
પા'ડ=પહાડ	મધુર=કાનને સાર લાગે	શકાય નહિ
કરાડ=કરાડા, ગુફા	એવું, મીઠું	સરજી=પેદા કરી
સિંધુ=દરીઓ, સમુદ્ર	નાદ=અવાજ, સાદ	સરજનહાર=પેદા કરનાર,
સરિતા=નદી	કળા=તેજ, અજવાળું	પરમેશ્વર

પાઠ ૩૪ પરમેશ્વરની મોટાઈ.

અમજીવણી-જગતના બનાવનાર પરમેશ્વરે આ દુનિયામાં ધણીજ સારી બનાવટ કરી છે, તેણે આ દુનિયામાં નાના મોટા એમ ધણી જાતના જીવો બનાવ્યા છે (૧) તરેહવાર રગના ખીલતા ફૂલો, ગાયન ગાતા પક્ષીઓ, અને સારા રગવડે શોભતા ઝાડના પાદડા, તથા પક્ષીની પાખો તેણે બનાવ્યા છે (૨) પરમેશ્વરે મોટા પહાડો, કરાડા, દરીઆ, નદી, પહાડમાંથી જગા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જગલના રસ્તાની આ શોભિતી બનાવટ બનાવી છે (૩) શિઆળામાં ઠંડો પ્રવન સારી ઠંડક આપે છે, અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નક્કી ધણો

ચડે છે. (૪) ચોમાસાની ઋતુમાં વરસાદ વરસે છે ઝાડો પર ફળો લટકતા દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સભળાય છે (૫) અજવાળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે. અને અધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો રંગ શોભિતો દેખાય છે (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટા મેદાનો બનાવ્યા છે વળી પાણીમાના વેલા અને તેના પાદડા કેવા તરે છે ' (૭) હે પરમેશ્વર! તે જોવાને માટે આખ આપી છે, સાબળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી એ સારૂ ક્યું છે (૮) વળી દાંત આપ્યા તેની સાથે ખોરાક આપીને બહુ ઉપકાર કર્યો છે, હે! પેદા કરનાર પરમેશ્વર તે જીવિત ફરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી (૯) સાર-પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ બનાવી છે, માટે તેનો પાડ વાળવા દરરોજ તેની ભક્તિ કરવી

પાઠ ઉપ.	રહોય=શોભે	કુવારા=પાણી ઉચું
વિશાળ=લાખા પહોળા	કાયલ=કાળા રંગનું	ઉરાડવા માટે બનાવેલો ઘાટ
છજેલ=જવાઇ રહેલી	મધુર રાગનું પક્ષી	નવરંગ=તરેહ તરેહના રંગ
તથુ=કપડાનું ધર	કલોલ=મગ્ગ, ખુશી	અપાર=બહુજ
તાડ=સૌથી ઉચું ઝાડ	તીતર=તીણા રાગનું પક્ષી	મોર=આખાના ફૂલ
કેળ=કેળાનું ઝાડ	વિશેષ=વધારે	કોર=આજુ
પલ્લવ=પાદડા	બેશ=સરસ, સારી રીતે	ચાદની=ચંદ્રમાનું
વનસ્પતિ=ઝાડ, છોડ,	કેસુડો=ખાખરના ફૂલનો	અજવાળું
વેલા વગેરે	ઘોળીને=હલાવીને,	
ધરી=પહેરી	મેળવીને	

પાઠ ઉપ. પાનખર ઋતુ (વસંત ઋતુ)
સમજીતી—મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે

તથુ ઉભો ક્યોં હોયથી ! એવુ દેખાય છે. તથુપર જેમ ધન, વાવટા ફરફરતા હોય તેમ, કેળ, નાળિયેરી અને તાડના ઝાડ ધન ને વાવટા જેવા જણાય છે. (૧) ઝાડના પીળા અને પાકા પાદડા હોય તે ખરીને જમીનપર પડે છે, પછી ઝાડને નવા પાદડા આવે છે તેથી ઝાડ શોભિતા દેખાય છે (૨) વસત ઋતુમા જુના પાદડા પાકા થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવા પાદડા ફૂટી નીકળે છે કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે, તીતર, ક્યુતર અને બીજા ધણા પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે (૩) લોકો કેસુડાના ફૂલનો કેસુડો રંગ ઘોળીને હોળી રમે છે. એટલે રમતી એક બીજા પર પીચકારી મારે છે, બાગમા ડુવારા ઉગરે છે, અને બજારો તથા ચોકમાં પાણી છાટે છે મતલબ કે પાણીનો છંટકાવ કરે છે (૪) ભમરાઓ ગુગું અવાજ કરે છે, અને ઝાડો પર ધણા તરફવાર રંગો દેખાય છે, આમા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ ચાદની શોભી રહી છે (૫) માથુસો લહેજતથી ખુશીથી શીખંડ ખાય છે અને ઠંડુ પાણી પીએ છે પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી થાય છે. (કારણુ પશ્ચિમ અને દક્ષિણમા દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે)

પાઠ ૩૬.	આથમણી=પશ્ચિમ,	તરફ મો કરી રહેતા
ટેકરો=જમીન વધીને	સુરજજ જે દિશામા	રહેતા જેણી તરફ
હથી થઈ હોય તે	આથમે છે તે	જમણો હાથ આવે તે
પડાથો=એળો	ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા	ઉત્તર દિશામા આકાશમા
એળો=પડાથો	તરફ મો કરી ઉભા	જે તારો એકની એકજ
ખીડ=વાસો	રહેતા જેણી ગમ ડાખો	જગાએ ઝીણો ભગતો
હગમણી=પૂર્વ, સુરજ	હાથ આવે તે	દેખાય છે તેને કુવનેક
જે દિશામા ભગે છે તે	દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા	તારો કહે છે.

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમે દિશા શી રીતે ઝોળખવી ? પડ-
છાયો સુરજથી કઈ દિશામાં હોય ? લાખામાં લાખો અને ટુકામાં
ટુકા પડછાયો કયારે હોય ? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી ? દહાડે
દિશાઓ શા ઉપરથી જાણી શકાય ? રાત્રે દિશા શા ઉપરથી જાણી
શકાય ? સામાસામી દિશાઓ જાણવો.

પાઠ ૩૭	મથાળે=ટોચે	જેટલી જગા
એસતુ વર્ષ=કારતક	પુટ=પાર ધ્વિ, અડધો	મધ્યમાં=વચ્ચમાં
સ્ક્ર ૧	ગજ	પગથીઉ=નાની ઝોસરી
દાંડી=પખાની હાથમાં	લાખાઇ=લાખાપણુ	થોર=થુવેરીઆ
પકડવાની લાકડી	પહોળાઇ=પહોળાપણુ	કરા=ભીંત, દિવાલ
માપ=મરતર	ધ્વિ=તસુ, સવાકા	

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા કયા હોય છે ? ઉત્તરની સામે
કઈ દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઝોળખવી ? નિશાળનો
નકશો શી રીતે કાઢશે ?

પાઠ ૩૮.	નિશાન=એકાણુ	તે જગા
ધોરી=સરિયામ	સમજ=સમજણુ, જ્ઞાન	ગોચર=ગાયોને ચરવાની
આગગાડી=વરાળથી	ખેતર=અનાજ પાકે છે	જગા
ચાલતી ગાડી		

સવાલ—રસ્તો ખતાવવાને બેવડી લીટી શા માટે દોરવી ? નદી
કેણી તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯	પોપડો=દોરને ચરવાની	ઝાડવણુ હોયએવીવાડી
વગડામાં=કુજ્જડ જ-	જગા, ચરો, ખીડ	નિચાણુમાં=ઢળતી
ગામ	આખાવાડી=આખાના	જગામાં

દાળ=દોળાવ	વહેણુ=રેયો	મસ=ધણુ
દહેર=દેવળ	ચાલાક=ચચળ	ઈશાન=ઉત્તર અને પૂવ
કાઠે=કિનારે	પાર=કાઠો, કિનારો	દિશા વચ્ચેનો ખુણો
બાહુ=કાંઠાપરની ખેડવા	પાળ=કોરણુ	નજરે પડ્યા=દેખાયા
લાયક જગા	ડાગર=ભાત	સુગમ=સહેલુ

સવાલ—પવન કઈ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી કહ્યું ? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણુ શું ? તળાવ કોને કહેવું ? નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા ? જમણો અને ડાબો કાઠો શી રીતે જાણી શકાય ? નદી શા કામમાં આવે ? ખુણા કેટલા છે અને તે કયા કયા ? કઈ કઈ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦.	મામલતદાર=તાલુકાનો	મળીને થએલો તે
વાળુ=રાતનું જમવાનું	ઉપરી અમલદાર,	તાલુકો=મુખ્ય કચેરીએ
ગમ્યુ=ગોડ્યું	પટેલ તલાટીનો ઉપરી	હુડી=રૂપિયા મળવાનો
ચોરો=સરકારી ઉતારાનું	બરણુ=પટેલ તલાટીએ	કામળ, મનીઓડર
મકાન	ખેડુત પાસેથી મહે-	માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ
મુખી=પટેલ, ગામનો	સુલના રૂપિયા લઈ	માસ્તર
ઉપરી	એકઠા કર્યા હોય તે	ટપાલી=કામળ વહેચનાર
મંથે=ખરામ વાસ	તલાટી=ગામની વસુલાત	ગેરહાજર=હાજર નહિ તે
ખંદોબસ્ત=ગોઠવણુ	ઉત્તરાવનાર	માદો=બિમાર
હવાલદાર=પટેલના	રાવણીઓ=વરતણીઓ	દાકતર=અત્રેજી દવા
તાબાનો સિપાઈ	તાલુકો=ધણા ગામ	જાણનાર

સવાલ—ચોરો એટલે શું ? મુખી, તલાટી, પોસ્ટ માસ્તર, દાકતર એ દરેકના કામ સમજાવો

પાઠ ૪૨
સોનેરી=સોનાનો રંગ
જેવો, પીળો
ખેડુત=ખેતીનું કામ
કરનાર
હજા=જમીન ખેડવાનું
ઓગર

અગારા=સળગતાકોયલા
અળકતો=ઝબકતો
દાતથુપાણી=દાત સાફ
કરવા તથા મોઢું
ધોવું તે
ઝાડીને=ઝપડીને
ખોરાક=ખાવાની ચીજો

તાજી=તરતી
લહેર=સપાટા
ધંધો=રોજગાર, વેપાર
જન=માણસ
નમતો=આથમતો
ધોવાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલા પૂર્વ દિશામાં વાદળ અને વાદ-
ળાની કોરો કેવી જણાય છે ? અજવાળું શેમાંથી આવે છે ? સવાર
અથ શાથી જણાય છે ? સવારમાં માણસ, પશુ, પક્ષી શું કરે છે ?
છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઈએ ? સાજ પડી ક્યારે કહેવાય ?
સુરજ ઊગતા પહેલા અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે
તેને શું કહે છે ? (જ ઝળઝળાઉં) સાજના દેખાવની વાત કહો.

પાઠ ૪૨
પાતો=ડુંકતો
જોરથી=ઝડપથી
કરી જાય છે=કડા પડી
જાય છે
દ્રિષ્ટિ=દાખલ થવાની
ચિદ્રી

ગુગળાઈ=ગભરાઈ
ઝપાટો=મપાટો
તોફાન=પવનનું બહુ
જોરથી વાવું તે
ઉચડી=ગબડો, ફેરવાઈ
મૂળમાંથી=જડમાંથી
ભરવાડ=પેટા, બકરા

ચરાવનાર
ધસડી=ખેચી
ધાન્ય=અનાજ
વહાણો=મોટી હોડીઓ
અકળામણ=ગભરામણ
વાદળા=વરાળનો જથ્થો

સવાલ—હવા ક્યા ક્યા હોય છે ? અથેજ હવા છે એ સાબીત
કરી બતાવો હવાની જરૂર કોને કોને છે ? હવા ન હોય તો શું થાય ?
પવન એટલે શું ? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે ? પવનનું તોફાન
ક્યારે થાય ? પવનથી થતા હાયદા જેરફાયદા ગણાવો.

સાર—હવા વગર પાણી જીવી શકીએ નહિ, માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠંકાણે ભરી રાખી છે

પાઠ ૪૩.	નિર્દય=દયા વગરનો	તળીઉ=નીચેનો ભાગ
હ ખ=વીટંમણા	કંઠણુ=સખન	જ તુ=ઝીણા જીવડા
ચુરો=ભુકો	ગાગડો=મદ્દો	વેહ=છિદ્ર, કાણા
કણુ=રજકણુ	માખો=તેજ વગરનો	થર=પડ
છુટા=જુદા	કહેણી=કહેતી, કહેવત	ચાચવો=જમીન ખોદ-
અક્ષરો=હરફો, દસ્તકો	જન્મ=પેદાસ	વાનુ ઓગર, તીકમ
પીગળતો=રસ થનો	દરીઓ=સાગર, સમુદ્ર	હકીકત=વાત

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઈથી ભુકો થઈ શકે છે ? ચાક પોચો છે તેથી શા ઉપયોગમાં આવે છે ? ચાકને ભટ્ટોમાં નાખે તો શુ બને છે ? ચુનો શુ કામમાં આવે ? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે નહિ ? પાણીમાં ઓગળે એવા પદાર્થના નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ, દ્રાવ્ય ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય ? જ અદ્રાવ્ય ચાકમાં કેવો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસે છે ? જ છિદ્રાળુ ખીજ કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે ? છિદ્રાળુ પદાર્થના નામ દો ચાક દેવતામાં પીગળી જાય છે કે નહિ ? દેવતામાં ન પીગળે એવા પદાર્થના નામ દો ઓગળવુ અને પીગળવુ એમાં ફેર શુ ? ચાકને ભોય પર પછાડીએ તો શુ થાય ? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાગી જાય છે ? જ, ખરડ ખરડ ગુણવાળી ચીજોના નામ દો ચાક શી રીતે બને છે ? જે પદાર્થો જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ ખનીજ ખનીજ પદાર્થના નામ દો. ચાકનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૪૪	ગાળીને=રસ કરીને	ખાટી=ખટાશવાળી
ટીપે=ઘડે	કાતર=કાપવાનું ઓળાર	ઝેરી=ઝેરવાળો
ખતરા=ખાતુને ટીપીને	ચબુ=શિરોધ	સિકકા=ચલણી નાણું
આથવા રસ કરી લાખા	નાળયા=નળી	ટકશાળ=સિકકા પાડ-
ચોડા બનાવે છે તે	કથરોટ=મોટી ચાળી	વાની જગા

સવાલ—તાખા પિત્તળના વાસણ બનાવનાર તથા વેચન રને શું કહે છે ? સુથાર, લુહાર, કુભાર, સોની રોના ઘાટ બનાવે છે ? તાખું ક્યાથી નીકળે ? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? તાખાના ગુણ કહો તાખાના કયા કયા વાસણો બને છે ? તમારા ઘરમાં તાખાના જે જે વાસણ હોય તે ગણાવો તાખાના કાટને શું કહે છે ? તેનો રંગ કેવો હોય છે ? તે ખાધામાં આવે તો શું થાય ? તાખા પર કાટ શી શી રીતે ચડે છે ? તાખાના વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શું કરે છે ? કલાઈનો રંગ કેવો હોય છે ? તાખાના કયા સિકકા બને છે ? ટકશાળ એટલે શું ? તાખાનો ઉપયોગ કઈ કઈ ધાતુ બનાવવામાં થાય છે ?

પાઠ ૪૫	ઓગળી=રસ થઇને	વાસણ, ચબુ
ખાણુ=જમીનમાંથી ધાતુ	મગ્ગરા=મડવા, જેના	કાટ=કીટ
વગેરે કાઢવા માટે	વડે બારણું ઉઘડે	કલાઈ=ઝાખા સફેદ
ખોદેલો ખાડો	દેવાય તે	રંગની ધાતુ
ધનામ=ખૂશ થઈ આ	તાસકો=ઢાકણા	માજેલા=વસીને સાફ
પવુ તે, ભેટ	પવાલી=લામુ પીપ	કરેના
મેળવણી=મેગ	શિરોધ=સાકડા મોઢાનું	સસ્તુ=સોધુ

સવાલ—ધાતુમાં કયા કયા ગુણ હોય છે ? ધાતુઓ ક્યાથી નીકળે છે ? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? પિત્તળ શી રીતે બનાવે ? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે ? જસતનો રંગ કેવો હોય છે ? તાખુ ને

પિત્તળ એમા કહણુ કોણુ ? શા માટે પિત્તળ વધારે કહણુ ? પિત્તળનુ શુ શુ અને છે ? તમારા ધરમા પિત્તળના વાસણુ હોય તેના નામ દેલ પિત્તળ ઉપર કાટ ચઢે છે કે નહિ ? પિત્તળના વાસણુને કલાષ કરાવવાનુ કારણુ શુ ? તાપુ અને પિત્તળ એમા જલદી કોણુ કટાય ? ઝાપુ કયુ વહેલુ પડે ? તાપ્મા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ કહો

પાઠ ૪૬	ગડી=ગાઠ	વાટ=રસ્તો
ધાસનુ ભગ્નર=વાસની	સુગધ=સારી વાસ	ચમરી=છોડ ઉપરની
પીઠ	મોચ=સુગધીદાર ધાસ	પાખડી
ચરો=પોપડા, ધાસ	ખુજલી=ખસ	સુવાળી=લીસી
ઊગવાની જગા, બીડ	ધુપેલ=માથામા ધાલવાનુ	વાસ=સોડમ
કુમળુ=નરમ	સુગધીદાર તેલ	સુપડા=ઝાડકવાને વાસની
છાવામા=ઢાકવામા	અત્તર=સુગધીદાર વસ્તુ	ચીપ કે ધાસનુ બ-
વણીને=વળ દબને	નો કસ	નાવે છે તે.
મુળીઆ=મૂળ	ફરો=એક જાતનુ ધાસ,	સાદડી=ચટાઈ
ધાર=અણી	ધરો	પડા=મુડી
કાભ=દરમ	જડ=મૂળ	ફૂરીને=છુદીને
ઝીઝવો=એક જાતનુ ધાસ	ફૂરી ફૂરીને=વારે વારે	મૂજ=સરકટની પાદડીને
ચરાઉ=ચરનાર	ઉપલાણુ=ઉપરના	ખલાળી કુટેલી તે
મજુ=ધાસના ઢગલા	ભાગમા	ખાટલા=દોળીઆ

સવાલ—જે એતરમા દાભ ઊગે તે એતર શા કારણથી નકામુ ચઇ જાય છે ? દાભના મુળીઆ કેવા હોય ? પાદડીની કોર કેવી હોય છે ? કુમળુ દાભ શુ કામમા આવે છે ? પાકટ ચયા પછી શુ કામમા આવે છે ? દાભ શું કામમા આવે ? ઝીઝવો શુ કામમા આવે છે તે કયા ઊગે છે ? એના મુળીઆપર શુ થાય છે ? એ ગડીને

શું કહે છે ? મોથ શા શા કામમા આવે છે ? ઝીણી ઝીણી સોય જેવી પાદડીવાળું જાળ જેવું કયું ધાસ થાય છે ? દરે કાઠી નાખવા છતાં ફરીથી કેમ ઊગી નીકળે છે ? સરકટ કયા થાય ? સરકટ જનાવરના ખાધામા આવે છે કે નહિ ? નહિ આવવાનું કારણ શું ? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમા આવે ? એની પાદડીને ફૂટીને પલાળે છે તેને શું કહે છે ? મૂળ શા કામમા આવે છે ? કયા કયા ધાસ ખાટલા ભરવાના કામમા આવે છે ?

પાઠ ૪૭.	ખાતર=ત્રાસ, છાણ	ટેબરા=મીઠું મરચું નાખી
વાવવા=રોપવા	વગેરે કાઠી ગએલે	જુનાર બાજરીના
સાઠો=જુવાર વગેરેનો	કચરો	કરેલા રોટલા
લાખો દાડો	પૂરીને=નાખીને	ખસતી=એક જાતનું
પરાળ=ખાતનું ધાસ	ભીલ=વગડામા રહેનાર	ધામ
ગાઠ=ગડી	જાત	કડમ=જુવારનો સુકો
સળગ=આખી	નાગથી=માવટો	સાંઠો
પેર=પેરીક	સામો=એક જાતના	રાતડીઓ=રાતી જુવાર
ગુચ્છો=ગુચ્છ, જથો	ધાસનું બી	બીડ=ધાસ ઊગવાની
નજર રે=ધ્યાન આપો	થેક=ચીઠા કે ડુંગળાના	જમીન, ચરો
ભી=મીઆ	મળની ગાંઠો	

સવાલ—બાજરી, જુવાર અને ડાંગરના છોડનો ધાસની સાથે સુકામણો કરો. આપણે અનાજ ખાઈએ છીએ તે શું છે ? ધાસનું બી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું ? મહીકાઠો કયા આગ્યો ? મહીકાઠાના બીન લોક કયું કયું અનાજ ખાય છે ?

પાઠ ૪૮	એક સામટું=સાથે લાગુ	દણે=જુવાર, અડદ વગેરે
સખત=ખડું	ભાણ=સુરજ	કાદ=ઢોર ખાધવાની જાણ

નીર ધુ=નાખુ ધુ	પાડેલા આડા ઉભા	અન્ન=અનાજ
કાશ=હાંમા પાણીનાખી	લિસોટા	ધરે=પહેરે
વલોવી બનાવે છે તે	હળપુણી=હળમા લોહાની	સહે=ખમે, વેડે
કૌવત=ખેર	કોશ હોય તે	લટું=જાપરો
ચવડું=હળના નીચેના	ધુસરી=બળદની ખાધે	ઉત્તમ=સૌથી સારી
બાગમાનુ કોશનીસાથેનુ	રહે છે તે લાકડુ	પર=પારકો
અણીવાળુ લાકડુ	છડો=હળને છેડે પકડ-	ઉપકારી=આભારી
આળસુ=સુસ્ત	વાને ખીલી જેવુ હોય	દીએ=આપે
સડ=હળમાની વચમાનો	છે તે, હલેડી	શીખ=શિખામણુ
લામો સોટો, અહાલ	તાત=ખાપ	ખત=કાળજી
આસ=ખેતરમા હળે કરી	નીપજાવે=પકવે	

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેની રીતે ખાપ છેડરાનું પોષણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડુત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ કે એ ધંધો સ્વતંત્ર છે ને અનાજ જેવી જીવવાને ઘણી કામતી વસ્તુને નીપજે છે

હળની હકીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે હળના પાછલા ભાગને તુચુ અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે સેડની લંબાઈ ૧૦ ફુટ અને તુગાની લંબાઈ ૪ ફુટ હોય છે તુચુ વચમાંથી જડુ, નીચેથી અણીદાર, અને ઉપરથી પાતળુ હોય છે, જડા ભાગમા સેડનો છેડો ધાકે છે. તુંગામા હળપુણી, ચવડું અને કસવાળો હોય છે. હળપુણી લોહાની હોય છે, ને તે નીચેને છેડે ચવડાની ઉપર રહે છે. ચવડુ પણ અણી-દાર ને ત્રણ પાસાવાળુ હોય છે સેડને ખીજે છેડે ખીલો હોય છે, તેને સગન (સખધીઓ) કહે છે, તેને ધુસર ખાધે છે. ધુસર બળદની ખાધ પર મૂકે છે, ધુસર બળદની ખાધેથી ખસી ન જાય

માટે ધુસરાને બને છેડે લાકડાની સમોલ હોય છે તે બળદની ડોકે
જેતરથી બાધે છે હળપુણી જલદી ધસાઈ કે ભાગી ન જાય માટે
લોહાની કરે છે તુગાના ઉપરના ભાગમા મુઠીમા આવે એવો લાકડાનો
ગોળ કકડો બેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે હળ હાકતી વખત ખેડુત
છડાપર ભાર દે છે તેથી હળપુણી ભોયમા ઉતરે છે, તેથી જમીન
ખોદાઇને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે

સવાલ—હળતુ ડોઠગિ પાડી તેના દરેક ભાગપર નામ લખેલ
હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો

ખેડુત વિષે.

સમજીતી—અરે ! ખેતી કરનાર, તું ખરેખર જગનનો બાપ
ગણાયો છે કારણ કે તુ ખેતી કરે છે, તેથી બધા પ્રાણીને ખોશક
મળે છે આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તું જ જણાય છે
(૧) તુ કપાસ, ફળ, ફૂલ, ઘાસ અને અનાજ પકવે છે, તોજ બધા
પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડા પહેરે છે (૨)
તુ વરસાદ ને તડકો વેઠે છે અને વળી ધણી મહેનત કરે છે તેથી
તું શરીરે જળરો બને છે, અને હમેશા સતોષથી ફરે છે, એટલે
સતોષી રહે છે (૩) ખેતી નડકી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના
પર ઉપકાર કરનારી છે, તુ કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને
સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે સારી પેઠે મહેનત કરશો તો
જળરા, સતોષી અને પારકાનું બચુ કરનારા થશો (૪)

સાર—કહેવન છે કે “ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નફદટ
નોકરી, નિદાન ભીખ એટલું ન આવડે તો દવાલી શીખ ”

પાઠ ૪૮	ક્યારડા=કયારા	ઝીલવો=ખમવો
પાળ=કારણ	ધર=કુમળા છોડ, તરે	ભરડીને=ભચડીને
લીલાશમ=વણુજ લીલા		છોડા=ફાતરા

સવાલ—ઝાગર શી રી રીતે વાવે છે ? ધર ઝેટલે શુ ? ઝાગર ક્યારામા શા માટે રોપે છે ? ઝાગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે ? ઝાગર પાક્યા પછી શુ શુ કરે ત્યારે ચોખા થાય છે ?

પાઠ ૫૦.	વેત=મિલ્લસ	કુકર=ભુડ
કોલુ=શેરડીનો રસ	આખ=કળી	શિઆળવા=શિઆળ
કાઢવાનો સંચો, કોલ	પીત=પાણીથી થતું	સભાળ=તપાસ
પડછા=પાતરા	કરસણુ શાક વગેરે	પાકટ=પાકી
રસ=રસ	તરકારી=શાક	તાવડો=મોટો પેણો
સબધી=વિષે, બાબત	માસ=મહીના	છારી=પડ
પેર=ગદેરી		

સવાલ—શેરડી શી રીતે રોપે છે ? શેરડીની આખ બતાવો. કોલ ઝેટલે શુ ? કોલુ શેનુ બનાવે છે ? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૫૧	બાવ=હોસ	જોર=શક્તિ
તકરાર=વઢવાડ, રકઝક	સારા=સાખ	નકામો=ફાકટ
વઢવા=ઝઢવા	લોટ=આટો	હિસામ=ગણતરી
ધીમા=શાત	કણુક=રોટલી કરવા માટે	ઉપયોગના=જરૂરના
ઉજળો=સફેદ	બાધેલો લોટ	પૈસાદાર=પૈસાવાળા

સવાલ—માદા અને દાત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનું કારણ શુ ? બાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની બનાવે છે ? ધડની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ધડ કેમ ખાતા નથી ?

પાઠ ૫૨	બનાવેલો પુડો	વાધરી=શિકારી
મધપુડો=મધમાખીએ	લટકતો=ટિગાતો	કામળો=ગિનતુ લુગડું

ધુણી=ધુમાતો દેવતા,	જન્મ=જિ દગાની	રચે=ચનાવે
સળગતા છાણા વગેરે	રક્ષણ=અચાવ	તત્કાળ=તરત
ધરત્તાર વગરના=રખડતા	ડખ=ચટકો	ચૂસી=શોષી
પારકા=પરાયો, બીજનો	પેસવા=દાખસ થવા	સરે=થાય
ચીજ=વસ્તુ	ધ્યા=રહેમ	ગુણુ=ફાયદો, લાભ
ધમ્મા=મરજી	કવિતાના અર્થ	તમામ=મધુ
નર=પુરુષ	હુમર=કસમ, કારીગરી	તળે=છોડી દે
છખુણાવાળા=છખુણાના	નિશાળ=ડોકાણુ	ઉઘોગી=મહેનતુ
આકારના	મનોહર=મોહ પમાડનાર	પકાય=વખણાય

મધમાખી.

સમજીતી—હે ! મધમાખી તુ મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાતું કારણ એ કે મધપુડાના ખાના જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઈ શકે નહિ) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમા રસ મૂકે છે (૧) મીઠું મધ ચૂસી લઈને તુ મીણુ બનાવે છે, તેથી એટલે મધ અને મીણુથી ઘણા કામ થાય છે અને તે ઘણાજ ફાયદો કરે છે. (૨) જું નાતું સરખુ જીવડું છે, પણ મોટું ઉપયોગી કામ કરતું જણાય છે. બળી તુ ડાહી ને ચોડખી દેખાય છે, તેથી તાર જોઈને બધા ડાહ્યા માણસો આજસ છોડી દે છે (૩) કીડી, કરોળીઆ, અને મ કોડા, વગેરે જે મહેનતુ જીવડા કહેવાય છે, તેમા પણ તુજ વખણાય છે. મતલબ કે એ બધા જીવડા કરતા તુ વધારે મહેનત કરે છે

સાર—માણસે ઉઘોગી અને હુનરી થવું.

સલાહ—મધપુડો કાણુ બનાવે છે અને તે ક્યાં ક્યા બાંધે છે ? મધ ક્યાથી લાવે છે ? મીણુ શેમાથી બનાવે છે ? મધપુડામા કેટલી

જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઈ કઈ રાણીનું કામ શું છે ? મધપુડાના ખાના કેટલા ખુણાવાળા હોય છે ? ખાના કેટલી જાતના હોય છે ? ઇંડા કયા ખાનામાં મૂકે છે અને તે કોણ મૂકે છે ? મોટા ખાનામાં કયા ઇંડા મૂકવામાં આવે છે ? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર હોય છે ? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે ? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે ? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું ? મધ અને મીણનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી ?

પાઠ ૫૩	નખણુ=કમજોર	ખીકણુ=ખીએ એવો
સૈખ=મુસલમાનની એક	જોડાએલા=સંધાએલા	ધમીને દોડે છે=હુમ્મો
જાત	દાદ=એવડા દાત	કરે છે
જાતક=પાણીવાળીજગામાં	અણીદાર=તીણા	માજર=કલગી
રહેનાર પક્ષી	ગળી જાય છે=આખુ	દીપે છે=શોભે છે
પીછ=પીછા	ઉતારી દે છે	ખોતરવાની=ખોદવાની
અંકિટ=ચિહ્ન	જાળવે=સાચવે, સંભાળે	
ભિંજાતુ=પલળાતુ	ઢાકી=છુપાવી	વહાણુવાય=સવાર થાય

સવાલ—જાતક કેવી જગામાં રહે છે ? જાતકનું શરીર કેમ બિંજાતું નથી ? જાતક શું ખાય છે ? જાતકની ચાચ કેવી હોય છે ? જાતકને પાખ છે ત્યારે કેમ ગિડી શકતી નથી ? જાતકને કેટલા પગ હોય છે ? દરેક પગે કેટલા આંગળા હોય છે અને કયા હોય છે ? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને જાતક સા માટે ચાલી શકે છે ? જાતક ખોરાકના કંકડા કેમ કરી શકતી નથી ? મરઘા અને જાતકની ચાચમાં ફેર શું ? મરઘા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી ? મરઘી છે કે મરઘો તે સી રીતે જાળખી શકાય ? મરઘા સા માટે પાળતા

હશે ? મરઘા કોણ પાળે છે ? મરઘા ક્યારે ક્યારે બોલે છે ને શું બોલે છે ?
સાર—મરઘા બોલે છે તે પરથી સવાર ને અપાર સમજાય છે.

પાઠ ૫૪	માળા=પક્ષીનું ઘર	રઝળાને=રખડીને
કામરી=કાખરચીતરી	ખુણેખેચરે=ખુણામા	ફાયદો=ગુણ
રૂ=કપાસમાંથી કપાસીઆ	દરેક ફેરે=દરેક વખતે	વીણીવીણીને=શોધી
કાઠી લીધા પછી જે	ભુરા=આસમાની	શોધીને
રહે છે તે	ટપકા=છાટ	ભો=ખીક, ડર
તણખલા=નરણા	લગી=સુધી	

સવાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો ચકલીની ચાચ કેવી હોય છે ? ચકલી કેવા રંગની હોય છે ? ચકલીને એક એક પગે કેટલા આંગળા હોય છે અને તે કેવી રીતે હોય છે ? ચકલી ક્યા રહે છે ? માળા જેના બનાવે છે ? ચકલી વરસમા કેટલીવાર ઇડા મૂકે છે ? બચ્ચાને ક્યા સુધી ખવડાવે છે ? ચકલી શુ શુ ખાય છે ? ચકલી દરેક ફેરે કેટકેટલા ઇડા મૂકે છે ? ઇડાનો રંગ કેવો હોય છે ? ચકલી ખેડુતને ગો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે ? ચકલીને કોની કોની મીઠ હોય છે ? ચકલી ને ચકલો ઝાળખવાની નિશાની શુ ?

પાઠ ૫૫	અપટા=એકેલા	બનુ ચાહનાર
દેખાવ=ગોખા	ખુસુ=થુતુ	ધણી=માલીક
ગરદન=ખોચી	દાણુ=અનાજ	પ્રીતિ=હેત, પ્યાર
કેશવાળી=થોડાની ગરદન	મજલ=મુસાફરી, અંતર	શરત=હોડ, હારજીત
પગના વાળ	પાણીદાર=જેરવાળી,	ટફી=કામડાની વાડ
નકર=અગીન	ઝંકપથી દોડનાર	કુફાવે=ફલગ મરાવે
સપાટ=મરખી	અરખી=અરખત્તાની	જીન=ચામડાનું પલાણુ
ભગમ=દોર	નીમકહલાલ=ખાય તેનું	સવારી કરે છે=મુસાફરી
તીણા=ધારવાળા	બડુ કરનાર, ધણીનું	કરે છે.

સવાલ—ઘોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે ? કેશવાળી
કેને કેને હોય છે ? ઘોડો સપાટ જમીનપર સપાટાબધ દોડી શકવાનું
કારણ શું ? એના કાન કેવા હોય છે ? લગામ કયા ધાસે છે ? કયા
દાત વડે ખોરાક કાપે અને કયા વડે ચાવે છે ? ઘોડો શું શું ખાય
છે ? નાળ શા માટે જડાને છે ? ઘોડાનો રંગ કેવો કેવો હોય છે ?
ઘોડાની કઈ કઈ જાતો છે ? ઘોડામા કયા ગુણ છે ? ઘોડો શા શા
ઉપયોગમા આવે છે ? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે ?

પાઠ ૫૬	ભૂકવું=ગધેડાનું ખોલવું	કલામર=કલા પ્રમાણે
શેઠ=સાહુકાર	અડીઅલ=અડી નય	ચાલનાર
નાળબધ=નાળ જડનાર	એવું, જીદી, હડીલુ	ટુંદુ=નાનો ઘોડો
ખરી=જતાવરના પગના	ડોઠ=અકકલ વગરનો	ખચ્ચર=ગધેડીને ઘોડાના
તળીઆનું હાડકું	નવાધ=અચરતી	સમમથી પેદા થયેલો
ફેર=તફાવત	મહેનતુ=મહેનત કરે એવું	તે
ઝુમખો=જયો	ધીરજવાળું=દુ ખ	વાળ=નિમાળા, આલ
ખોખારે=હલુહલુ	ખમનાર	

સાર—ઘોડો, ખચ્ચર, અને ગધેડાનો સુકાબલો—વંશને
એ આખ, એ કાન, ડોક, મો, માયું, પીઠ, પુછકું, અને ચાર પગ
હોય છે, ત્રણેનું મો લાંબુ હોય છે, ત્રણેના શરીર પર દુકા વાળ છે.
પગને તળીએ ગોળ દાબડા છે ઘોડા અને ખચ્ચરના ડોકપર કેશવાળી
હોય છે ઘોડા કરતા ખચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાંબા વાળ આખે
પુછડે હોય છે ઘોડા કરતા ખચ્ચર અને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે.
ગધેડા કરતા ખચ્ચર મોટું, ને ખચ્ચર કરતા ઘોડો મોટો હોય છે,

પાઠ ૫૭	ગાય	ધડ=મોઝીથી પગસુધીનું
ગેઠિંગગાય=પરમેશ્વરની	વાના=વસ્તુ	ભાગ

ડોકુ=ધડની ઉપરનો ભાગ	રના કમાનદાર વાળ પોપચુ=આખતુ દાકણ	ગળુ=મોચીની પછવાડેનો ભાગ
તાળવુ=મોઢાની અંદરનો ઉપરનો ભાગ	ખાજે=અટકાવે છેડો=નાકુ	વચલેગાજે=વચ્ચોવચ્ચ કેડ=ક મર
અવા=અમર, આખ ઉપ	મજ=સરૂઆત	દીચણુ=ધુટણુ

સાર—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ ડોકુ ને ધડ છે ડોકામા માયુ (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે તે પર વાળ ઊગે છે) કપાળ, લમણા, કાન, આખ, નાક, મોઢું, (મોઢાની અંદર જીભ, દાંત અને તાળવુ છે,) ગાલ, ગળુ, જોચી, દાદી, અને હડપચી છે ધડમા બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, કુટી, પેદુ, કેડ, વાસો, બે પગ, જઘ, દીચણુ, નજો, પાટલી, તળીઉં, એડી અને ધુટી છે

પાઠ પદ	થાય ને	ધખાકો=અવાજો
ઇન્દ્રિય=જે વડે કોઈ વસ્તુનું કંઈ પણ જ્ઞાન	શીકર=ચિંતા	જ્ઞાન=સમજ

સવાલ-ઇન્દ્રિયો કેને કહેવી ? ઇન્દ્રિયો કેટલી છે ને તે કંઈ કંઈ ? આખ, કાન, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો આખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ રંગ, આકાર અને ચળકાટ. હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ ભાર કે હલકુ; ચોચુ કે ઠંડણુ, લીસુ કે ખરખચકુ, ટાડુ કે ઉતુ, અને આકાર. કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થ કયા ગુણ જાણાય ? જ. નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો, જીભ વડે સ્વાદ.

પાઠ ૫૮	અને વાદળી રંગ	વાતુ સુતરાઉ લુગડુ
રંગરેજ=રંગારો	ગાખા=નેજ વગરના	ગળીનો રંગ=કાળો રંગ
ધુટી=રંગ	સેલા=દુપટા	વત્તા=વધારે
મૂળ રંગ=લાલ, પીળો	સાલ્સો=ખાયડીને પહેર	ખુલ્લતા=મહાર પડતા

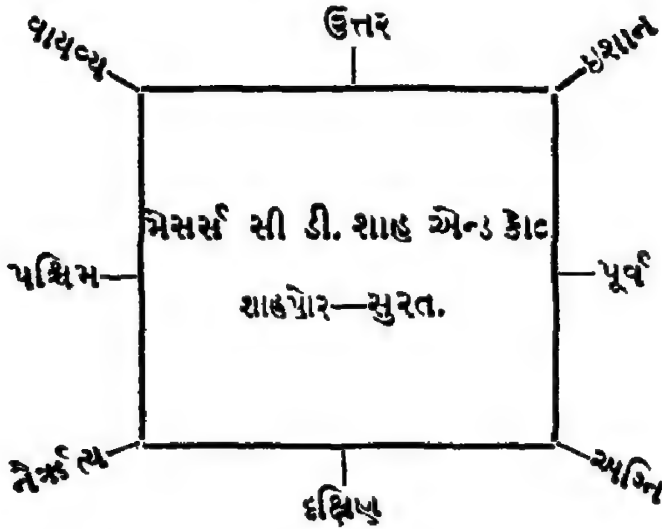
સવાલ—રંગરેજ શુ કામ કરે છે? મૂળ રંગ ગણાવો. કીર-મજી રંગ બનાવવાની રીત કહો. કીરમજી રંગથી ખા કયા લુગડા રંગાય છે? કેસરીઓ રંગ શી રીતે બનાવવો? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શુ? લીલો, નારંગી, તપખીરીઓ અને કથાઈ રંગ શી રીતે બનાવવો? ઘોળા રંગમા થોડા કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને? ગાખો ભુરો રંગ શી રીતે બને? ખુલ્લો વાદળી રંગ બનાવો શુભાગી શુ શુ મેળવીને બનાવે છે? મૂળ રંગથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે?

પાઠ ૬૦	જ ગલી=મમજાણુ	ગરજ સારે=કામ કરે
ઉધાડો=નાગો, યુગડા	વગરના	ભીંગડા=ગડા પડ
પહેર્યા વગરનો	છાલ=છોડુ	ગમદાની=ઝીણુ કાપડો
કાતીને=તાર કાટીને	રંગદાર=રંગવાળુ	દાર લુગડુ
દોરીવાણીઓ=કાપડીઓ	ઢાકણુ=ત્વર	માસ્તો=સુતરાઉ કપડું
છીંટ=તરહવાળુ કપડું	રવાટી=ઝીણા વાળ	ખાદી=દોટી

સવાલ—લુગડા પહેરવાથી શો ફાયદો? બિન એટલે શુ? બિનનુ કયુ કાપડ બને? ઘેટાને ટાઢ કેમ વાતી નથી? બિન સિંચાય બીજા શેના લુગડા બને છે? ૩ કયા થાય છે? જ ગલી લોકો કોન બને? રૂના લુગડા પહેરતા નથી ત્યારે કેવા કેવા લુગડા પહેરે છે? ચશુ, પક્ષીને લુગડા પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી?

બૃગોળની શરૂઆત

દિશા — (સ ૧) દિશા કેટલી છે ? જ ચાર (સ ૨) દિશાના નામ દો જ ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ (મ ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકીશો ? જ સુરજ ઉપરથી (સ ૪) સુરજપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો જ જે દિશામાં સુરજ ઊગે તે પૂર્વ, વચ્ચે તે પશ્ચિમ, સુરજ સામું મો કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર, અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ (સ. ૫) રાતે શા વડે દિશા પારખશે ? જ ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો. જ. ધ્રુવનો તારો હમેશા ઉત્તર દિશામાં ઊગે છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ, જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ (સ. ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખના હોય તો તેને

માટે બીજી સાધન છે ? જ હોકાયત્ર (સ ૮) હોકાયત્રપરથી કંઈ દિશા જાણી શકાય ? જ ઉત્તર દિશા. (એની સોય હમેશા ઉત્તર દિશાપર રહે છે) (સ ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? જ ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કંઈ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કંઈ દિશામાં આવે તે માલમ પડે (સ ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી ? જ નકશા સામું મો કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર, પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફની પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ સૂચના-ચિત્રમાં નકશાની દિશા ખતાવી છે

પ્રશ્ન—(સ. ૧) પ્રશ્ન કેટલા છે ? જ ચાર (સ. ૨) પ્રશ્નના નામ બોલો જ અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન. (સ. ૩) પ્રશ્ન પારખવાની રીત બોલો જ પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય, ઉત્તર અને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન

રાજકીય ભૂગોળના પ્રશ્નોત્તર.

મહેસુલી ખાતુ—સ ૧) મહેસુલી ખાતુ શું કામ કરે છે ? જ. જમીનની મહેસુલ ઉઘરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે (સ ૨) મામની મહેસુલ ઉઘરાવનારને શું કહે છે ? જ તલાટી (સ. ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ છે ? જ. મુખી (સ ૪) તલાટીના ઉપરીને શું કહે છે ? મામલતદાર (સ ૫) મામલતદાર માજિસ્ટ્રેટ ક્યારે કહેવાય ? જ, ઇન્સાફનું કામ કરે ત્યારે. (સ ૬) મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ આસિસ્ટન્ટ કમિશનર કે ડેપુટી કમિશનર (સ. ૭) આસિસ્ટન્ટ કમિશનર અને ડેપુટી કમિશનરના ઉપરીને શું કહે છે ? કલેક્ટર (સ. ૮) કલેક્ટર શું કામ કરે છે ? જ મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ, ઇસ્પતાલ, બાંધકામ વગેરે

ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે (સ. ૯) કલેક્ટર ઇન્સાફતુ કામ કરે છે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? જ ડિસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ (મ. ૧૦) કલેક્ટરને પોલિટિકલ એન્ટ ક્યારે કહે છે ? જ ન્યારે દેશી રાજ્યો સંબંધી કામકાજપર દેખરેખ સંખવાતું કામ કરે છે ત્યારે

પોલીસ ખાતુ—(સ. ૧) પોલીસ ખાતુ શુ કામ કરે છે ? જ લોકોના જનમાલતુ રક્ષણ કરે છે (સ. ૨) ગામડામાં પોલીસ અધિકારી કોણ છે ? જ પોલીસ પટેલ અથવા મુખી (સ. ૩) તાલુકાના પોલીસના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ ફોજદાર (સ. ૪) ફોજદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર (સ. ૫) ફોજદાર અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ પોલીસ મુખી-ટેન્ડન્ટ

દિવાની ખાતુ—(મ. ૧) દિવાની ખાતુ શુ કામ કરે છે ? જ. લેણદેણનો ઇન્સાફ કરે છે (મ. ૨) તાલુકામાં લેણદેણનો ઇન્સાફ કરવાને કંઈ કોઈ છે અને તેના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ મેજિસ્ટ્રેટ કલાસ સમજજ કોર્ટ એના તેના ઉપરીને સમજજ (મુન્સિફ) માહેજ કહે છે (મ. ૩) શહેરમાં સમજજ કોર્ટ કંઈ કંઈ છે ? જ ફસ્ટ ક્લાસ અને મેજિસ્ટ્રેટ ક્લેમ (૪) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે, તે તે શુ કરે છે ? જ ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ તેઓ લેણદેણ સંબંધી મારે દવા અને ખૂન, ચોરી વગેરેનો ઇન્સાફ કરે છે (સ. ૫) ડિસ્ટ્રીક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? જ સમજજ અને માજિસ્ટ્રેટ

વૈદક ખાતુ—(સ. ૧) વૈદક ખાતુ શુ કામ કરે છે ? જ માલ માણસની માવજત કરે છે, તથા તેમને દવા આપે છે (સ. ૨) તાલુકામાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? જ હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ.

(સ ૩) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના હાથ નીચે કોણુ હોય છે ? જ.
કપાન્ડર (દવા આપનાર) (સ ૪) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના ઉપરી
કોણુ અને તેઓ કયા રહે છે ? જ. સિવિલ સર્જન, તે જિલ્લાના
મુખ્ય શહેરમાં રહે છે

જાહેર બાંધકામ ખાતુ — (સ. ૧) જાહેર બાંધકામ ખાતુ
નું શુ કામ કરે છે ? જ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પૂલો અને મકાનો
વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમગ્રે છે (સ ૨) એ ખાતા તરફથી
તાલુકામાં કોણુ હોય છે ? જ. ઓવરસીઅર (મ ૩) ઓવરસીઅરના
ઉપરીને નું કહે ? જ. એક્ઝિક્યુટિવ ઇન્જિનેર

કેળવણી ખાતુ — (સ ૧) આમિસ્ટ્ર માસ્ટરના ઉપરીને શુ
કહે છે ? જ. મહેતાશ (સ ૨) નિશાળોની તપાસ રામવા માટે
જિલ્લામાં કોણુ છે ? જ. ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર (સ ૩)
ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણુ ? જ. આસિ.
ડે. એ ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્ટરો

મ્યુનિસિપલ ખાતુ — (સ ૧) મ્યુનિસિપાલીટી શુ શુ કામ
કરે છે ? જ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાગતી સળગાવવાનું, સડકોપર
પાણી છાટવાનું, લોકોની સુખાકારી સમજાવવાનું, સડઆતની કેળવણી
આપવાનું વગેરે. (સ ૨) મ્યુનિસિપાલીટીનો ખર્ચ શાથી નભે છે ?
જ. જકાત, જમરવેરો, ધરવેરો, નળવેરો, ગાડીવેરો, વગેરેથી (સ. ૩)
મ્યુનિસિપાલીટી કયા ગામમાં હોય અને કયા ગામમાં ન હોય ? જ.
પાંચ હજાર કરતા વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલીટી
હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય (સ. ૪) મ્યુનિ-
સિપાલીટીનો કારભાર કેવી રીતે ચાલે છે ? જ. સરકાર તરફથી
નિમાયણ અને પ્રજા તરફથી ચુટી કઢાયલા સભાસદોથી (સ ૫)

એ સમાસદો શા નામથી ઓળખાય છે ? જ. કૌસિલર (સ ૬) મ્યુનિસિપાલિટીના સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે ? જ. પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને ચીફ ઓફિસર, સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે હોય છે

લોકલકંડ ખાતું—(સ ૧) લોકલકંડ ખાતુ શુ શુ કામ કરે છે ? જ. કુવા તળાવ, રસ્તા, વધારે બાંધવાનુ તથા સમરાવવાનુ અને કેળવણી આપવાનું (સ ૨) લોકલકંડ ખાતાનો ખરચ શેખાથી ચાલે છે : જ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે, તે પર દર રૂપીએ સવા આનો લોકલકંડનો વધારો લે છે. તેમાંથી ચાલે છે (સ ૩) લોકલકંડનો વહીવટ કરનાર મડળને શું કહે છે ? જ. લોકલબોર્ડ (સ ૪) લોકલકંડનો હિઆમ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે ? જ. લોકલકંડ કલાર્ક

પોસ્ટ ખાતુ—(સ ૧) પોસ્ટ ખાતુ શું કામ કરે છે ? જ. કામળો, બેગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક ગામથી બીજે ગામ લઇ જવા લાવવાનુ તથા પૈસા સાચવી તેનુ વ્યાજ આપવાનું કામ કરે છે. (સ ૨) પોસ્ટ માસ્તરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ? કારકુન સિપાઈ, ટપાલી

ઉપર સિવાય તારખાતુ, જગલખાતુ, સરવૈખાતુ એગ્રિકલચર ખાતુ, આબકારી ખાતુ કરમ ખાતુ, નીમક ખાતુ, શીતળા ખાતુ, રજીસ્ટર ખાતુ વગેરે ખાતા છે

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ધગેની હાર હોય તે

મહોદલો—વણી શેરી મળીને થએલો બાગ

પર્ડ—શહેરનો પાછળથી વધેલો બાગ.

ગામ—નાના નાના ધણા ધરની વસ્તી હોય તે

કસ્બો—તાલુકાનું સોથી મોટું ગામ જેના ૫૦૦૦ કરતા વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સારા મોટા મજરો, છોખધ અને હારમધ ધણા ધરો હોય તે તાલુકો—ધણા ગામો મળીને થએલો ભાગ જે મામલતદારના તાબામાં હોય છે તે.

જિલ્લો—કલેક્ટરના તાબાનો મુલક કે જેમાં ધણા તાલુકા આવેલા હોય છે તે

ખંડર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ધણો માલ વહાણ મારફતે આવ જાય છે તે

એજન્સિ—દેશી રાજ્યનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજન્ટના તાબામાં હોય છે તે

પોલિટિકલ એજન્ટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય તે

ખેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે

પહાડ—ધણા ઉચા, લાંબા, પહોળા ટેકરા મળી થયેલો ભાગ

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી નિચાણ જગાપર થઈ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે.

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ આગમોટ વજેરેનો માલ લાવવા લઈ જવાનો ધોરી રસ્તો નદીને મળવાનું ઠેકાણું

મીઠુંખંડર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગા

હવાખાવાનું ઠેકાણું—જ્યાં ચોકખી કે ઠંડી હવા આવતી હોય તે

તીર્થસ્થળ—(જગના) ધર્મ જગા કે જ્યાં પુષ્કળ જવાણ આવતા હોય છે.

પેદાશ—ગામમા કે સહેરમા કે બિલ્લામા થનો મુખ્ય પાક.

નિકાસ—ખીજે દેશ જતી ચીજો

આયાત—પરદેશથી આવતી ચીજો

ફિલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ

ડમ્બેડસની ફિલ

દરેક રમત ૧૧ સુધી ૬૧વી બારે ડમ્બેડસ પહેલા મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકવી દેવડાવવા

હેતુ—જાતી તથા હાથના સ્થાય ખીનવવાનો

રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉચો (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફ લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉચો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો

રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉચો (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉચો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉચા રાખવા (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવી જમણો હાથ ઉચો રાખવો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉચો રાખવો

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉચા રાખવા (૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો.

રમત ૧૭) બેઉ હાથ ઉચા (૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી મો
તરફથી લઇ ફેરવીને ઉચો રાખવો (૨) ડાબો હાથ માથા
ઉપરથી મો તરફથી લઇ ફેરવીને ઉચો રાખવો

રમત ૧૮) (૧) બેઉ હાથ સામા લાખા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨)
બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછલી તરફ

રમત ૧૯) (૧) બેઉ હાથ સામા લાખા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ
હાથ પાછળ લાખા મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ

રમત ૨૦) બેઉ પગ વચ્ચે એક પુટલું અતર રાખવું (૧) બેઉ હાથ
ઉચા (૨) બેઉ હાથ પગના આગળ આગળ

પાઠવાર જોડાક્ષરો તથા અઘરા શબ્દો.

પરમેશ્વરે	ઝગઝગાટ	ચેત્ર	દ્રાક્ષ.	દિવસ.
કર્તુ.	ભક્ત	વૈશાખ	ડાલો	ગધેડાનું
બટેમાર્ગુ	ધ્યાન.	અસાડ.	નિશાન.	મસ્તીમાં.
ભક્તિ	આવણુ	થોએલાં.	હગલા	તંમર
પૃથ્વી	વસ્ત્ર	વિખુટા	અથડાયું	ખદખદતો.
ધર્મશાળા	કિવાળી	પિત્તળના	ભાગ્યશાળી	જક્કી
હોશિયારી	પોષ.	મિઠાઈ	વિઘા.	માંદું.
વર્ણન.	સૂઢ	લક્કડ	પુત્રનાં.	હૂંફમાં
જમર.	પખવાડીમાં	પુષ્કળ	વંઠી.	પિવાડતો.
પૂર્વે.	તિથિઓ.	સુતરાઉ.	ચોરામાં	અભાગીઈ

ગાંધતો	હિઠાડયો.	કદા	ભાંગીતૂટી,	ધૂળમાં.
ફૂંડુ.	બૂલથાપ.	નિ'દ.	વિચાર્યું.	દારે.
સમઅન્યું	દઠ	કલેશ	ગાડ	કિનારો,
હિંધ્યા	છુટીની	રામચંદ્રજી	સ્ટેશન	અર્ધા
શિખામણ	મિત્ર	દર્પણ	સંદેશો	વાટમાં
રિસાળ	અર્ધું	શ્રીરામ.	સોંપ્યો	હરખાએલું
મુદલ	સ્વાદે.	કૌશલ્યા	દુ ખ.	શિખામણ
રિસાધ	કુકુ બના	ઊઠ્યો	ગોઠવણ	નિહાળ્યું.
ભાઈભાંડ.	સોહામણી	ઈચ્છા	ખડખડાટ	ડર્યો
ઢાંગ	ગુસ્સાન	ગલરાટમાં.	સિસોટીનો	ઝૂલતાં.
યત્ન.	પુતખાં.	ગણકાર્યું.	મિનિટ	છેયેછોકરે.
તૂટલે	ધાન્યથી	સર્વે	દોરડ	પેસેટકે.
હિંમત	ચટણી	વિચાર્યું.	હી ચકા	ખૂબસુરત.
ભીડયો	ઘોતક્ષીમાં	આઘાણ	હિ ચોળે	રૂંધીઆ.
છટ્ટા	કૂટયુ	વિચાર્યાં	દીમણું.	બૂચ્યો
અણતસિહ	કુટેલું	મૂર્ખ	એદો.	શીંગડાનો.
શિવશંકર.	પસ્તાયો	ધણીઆણી	નીમણક	દોડયુ
ચક્રમા	ઝૂટવી	છોકરાંછેયાં	ચીતરામણ	ખડખડાટ.
ડાંદોઠ	ખે ચતાણ	ઈચ્છેર	દીલગીરી	સકટમાંથી
મી રલો.	સહીઅરો.	જન્મ.	ઢેકાઢળીઆ	શિઆળ.

લેખાં	દુશ્મન.	પુષ્કળ.	સ્ત્રોટ	મામલતદાર
ગભરાટ	દેડકો	પ્રભુનો.	વિજયા	હરિભાઈ.
પ્રાણી.	ફૂંકો	મહિમા.	ચુકુંદ	માસ્તર
ચટાપટા	તડુકતો	જગપતિ	કુટપટી	ટપાલી.
ડીલ.	કુંદતુ	સરખવ્યાં	મધ્યમ.	ઘોઝેલાં.
લટ્ટીમાં	ચઢાઉ.	સિધુ	પગથીઉ	દાકતર
ધગધગતા	ભિખારીને	સરિતા	ટેખલો.	વનસ્પતિ.
લગ્ન	ઉતર્યું.	રળિઆમણી	ખુરસી.	ધગધગતા.
પિએરથી	ભૂદ્યો	સૂર્યનો	સ્ટેશન	પક્ષીઓ.
રાંકણે	મૂજતો	સહોય	નિશાન	ઢોર.
આપક.મીં	સોભાગચંદ	વનસ્પતિ	મુકાબુ	ઘોંઘાટ.
બાપકમીં	પહેર્યાં.	નાળિએરી	વર્ગ	લક્ષમણ.
સોંખ્યું.	બ્રાહ્મણ	પદસવ.	ખૂશ	રામચંદ્ર.
ઉદેસી ગ	દેશાવર	વિશેષ	નિચાણમાં	મોડું.
ઝાચી તી.	જી	ચોટા	ઈંધરલાલ	સવેં.
ઠેકાવી	અર્ધા	શિખંડ	ભાડું.	ટિકિટ
લશ્કર	ઠકાએલાં	પશ્ચિમ	અધિકારી.	ધાન્ય
હિ મત	અગુડીઆં	દક્ષિણ.	ગંધ	નિર્દય.
પ્રાર્થના	નિશાની	ઉત્તર	બદોબસ્ત.	દુખ.
સાડગધુમ.	કુકુંડ.	હુ મેશાં.	ચુસલમાન.	કુબાવી.

અક્ષરે.	અસ્તુ	કુસરી	ઈન્ધા.	પ્રીતિ.
ભટ્ટી	પાંદડીતુ.	અન્ન	ઈડાં	શરત.
વિષે.	પાંદડીતુ.	સ તોપ	રક્ષણ.	ટટીઆ.
જન્મ	મુખીઆં	લડું.	જ તુને	ઉપયોગ
છિદ્રો.	ઝીઝવો	હિતમ.	હુન્નર	બરદાસ
તાંબુ.	ચરાઉ.	ટાંકણે	મ'કોડા.	ત્રીસ.
પિત્તળનાં	ગડીઆ.	ઝપાટો	ઉઘોગ.	ભૂકે છે.
ધ ઘે	મુગધ	અગિઆર.	ખાખોત્તીઉ	વહાં
તાંખાકુડી	અત્તર.	કુકર.	ચીકર.	અડીઅલ
કચરોટ.	દાંડી	શિઆળવાં	લિખતુ.	મહેનત
પુષ્કળ	સાદડીઆ	ર ધાકને	દાંડીઆ.	કક્ષાગર.
સિકા	ઝપડાં	હિસાબે.	લિખઈ	ટટું
ટકશાળ	ગુચ્છો	પૈસાદાર.	ખોતરવાની	ખચર.
પૂછયુ.	સળગ	તત્કાળ.	કુંકરેકુંક.	ધડ.
મેળવણીથી.	અચાણુ	વાધરી.	તણખલાં.	હોડ.
શિરોઈ.	કૌવતવાળું.	આઢીને.	ખચાં.	હડપત્તી.
કટાતુ.	આળસુ	ધુણી	જગ.	શીગડાં.
ચળકાઠ.	કોરા	બગાડયું.	નકર	કાંકું

